

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Bakalářská práce

**Euthanasie a asistované suicidium
v biblickém kontextu**

**Biblické nálezy pro pohled na euthanasii
a asistované suicidium**

Slunečková Kateřina, DiS.

Katedra Teologie a Filosofie
ThLic. Ing. René Milfait, Th.D.
Sociální a pastorační práce
Teologická etika
Praha2011/2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem Euthanasie a asistované suicidium v biblickém kontextu napsala samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů. Souhlasím s tím, aby práce byla zveřejněna pro účely výzkumu a soukromého studia.

V Praze dne

Kateřina Slunečková

Anotace

Práce na téma Euthanasie a asistované suicidium v biblickém kontextu mapuje vybrané biblické nálezy související s argumentací v problematice euthanasie a asistovaného suicidia. Zabývá se základními tématy pro tyto diskuze, jako jsou lidská důstojnost a právo na sebeurčení a hledá jejich biblické kontury a prameny. Opírá se tak hlavně o témata Imago Dei, Imago Christi či přikázání lásky a přikázání „Nezabiješ“.

Klíčová slova

Euthanasie, asistované suicidium, lidská důstojnost, autonomie, Dekalog, přikázání lásky, Imago Christi, Imago Dei, lidská práva

Summary

The paper Euthanasia and assisted suicide in the biblical context discusses the selected findings related to the biblical arguments in the discussion of euthanasia and assisted suicide. It deals with the basic themes of these discussions, such as human dignity and right to self-determination and seeks their biblical sources and contours. It relies mainly on such topics Imago Dei, Imago Christi, commandments of love.

Key words

Euthanasia, assisted suicide, human dignity, autonomy, Decalogue, commandments of love, Imago Dei, Imago Christi, human rights

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala svému vedoucímu práce ThLic. Ing. René Milfait, Th.D. za zpětnou vazbu při psaní této práce.

Úvod.....	5
1. Euthanasie a asistované suicidium	8
1.1 Euthanasie	8
1.2 Asistované suicidium	11
1.3 Historické kořeny	11
1.4 Legislativní pojetí.....	14
1.5 Shrnutí a porovnání pojmů	15
2. Hlavní nástroje argumentace	16
2.1 Lidská důstojnost.....	17
2.1.1 Charta práv umírajících	18
2.1.2 Pretty X Spojené království: Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva	20
2.2 Autonomie	22
2.3 Umírání a smrt.....	24
3. Zvolené biblické souvislosti.....	25
3.1 Imago Dei	25
3.2 Imago Christi.....	28
3.3 Prikázání lásky	30
3.4 „Nezabiješ“ – Člověk odpovědný	33
3.5 Sociální vyloučení nemocných a umírajících?	38
3.6 Umírání a smrt.....	38
3.6.1 Křesťanské pojetí smrti: Karel Rahner.....	39
4. Zmínky vyžádaného zabití v Bibli	41
4.1 Saul.....	41
4.2 Abímelek	43
Závěr.....	44
Seznam literatury:	46

Úvod

Tématem následující bakalářské práce je euthanasie a asistované suicidium v biblickém kontextu. Práce se tedy bude zabývat pohledem na dané téma právě z pohledu biblické židokřesťanské tradice.

K výběru tématu mě vedl především zájem o danou problematiku. Asistované suicidium a euthanasie jsou dnes velmi diskutovaná témata, především z legislativního pohledu. Nicméně duchovní rozměr je z mého pohledu opomíjen, i přes to, že právě ten by mohl k diskuzím velmi přispět.

Stejně tak je s tématem často spojována problematika lidskoprávní a také otázka lidské důstojnosti. Dovoluji si tvrdit, že biblický kontext může částečně přispět i v těchto debatách. A to s ohledem na témata teologické etiky.

Zájem o tuto problematiku ve mně vzbudila především praxe v Ústřední vojenské nemocnici, kde jsem měla možnost spolupracovat s vojenským kaplanem Pavlem Rumlem, a kde jsem se také poprvé prakticky seznámila i s duchovním pohledem a tématem bible v souvislosti s euthanasií a asistovaným suicidiem a samozřejmě v souvislosti s důstojným umíráním a ukončením života. Při podobných hovorech se často otevírala otázka Bible, kterou kaplan využívá jako pramenu pro své rozhovory, a biblického pojetí takových témat. Právě praxe v Ústřední vojenské nemocnici a možnost otevřené diskuze mě nejvíce podnítila k následnému studiu dané problematiky.

Stejně tak osobní zkušenost, týkající se umírajícího člena rodiny ve mně vzbudila mnoho otázek k tématu.

Domnívám se, že Bible může sloužit coby vhodný pramen při argumentaci v diskuzích o euthanasii a asistovaném suicidiu. Jde v podstatě o možnost dalšího pramene při hledání vhodných argumentů, ať už zastánců či odpůrců podobného ukončení lidského života.

Následující práce nemá za cíl hodnotit jednotlivé argumenty, pouze se snaží zmapovat materiál, který k tématu euthanasie a asistovaného suicidia poskytuje Bible a to za pomoci biblických příběhů. Nejde o striktní výklad biblických míst, ale o přiblížení biblické linie vztažené k tématu euthanasie a asistované suicidium.

Nejdříve je ovšem nutné na základě studia odborné literatury a Bible zmapovat základní pojmy a jejich vzájemné souvislosti. Pro lepší uchopení tématu zmíníme i historický kontext a současný stav problematiky. Jednotlivé pojmy budeme sledovat i z pohledu biblického a židovsko-křesťanského. Přičemž stále se budeme držet tématu nehodnocení jednotlivých informací a argumentů z nich vyplývajících. Protože sledujeme v podstatě

biblické kontury daného tématu. Shromáždíme materiál, který lze využít při tématických diskuzích. Dále využijeme hermeneutických postupů při výkladu jednotlivých příběhů.

Závěr práce se věnuje vlastnímu zhodnocení textu a dosažených poznatků i možnostem jejich dalšího využití. Dále také zhodnocím cíle práce, tedy přiblížení tématu v biblickém kontextu. Věnuji se i možnosti dalšího rozpracování celého tématu.

1. Euthanasie a asistované suicidium

Nejdříve si společně ujasníme dva základní pojmy. Euthanasie a asistované suicidium jsou pro následující práci stěžejní. V literatuře se setkáváme s mnoha definicemi pojmů, v následující kapitole si proto vyjasníme jejich význam, abychom s nimi mohli dále operovat a jejich význam nám byl při tom zcela jasný.

1.1 Euthanasie

Euthanasie vzbuzuje mnohé diskuze, otázky a rozdílné postoje. Veškerá problematika týkající se euthanasie vychází již z výkladu samotného pojmu. Obecně rozšířený pohled na euthanasii jako na asistované usmrcení nemocného člověka nemusí být ještě zcela správný. Předně je třeba si uvědomit, že pojmem euthanasie označujeme situaci, určitý okamžik či dějovou linii. S euthanasií se současně pojí mnoho etických otázek. Téma nezpochybnitelného práva na život spojené s otázkou, zda je život i povinností. Stejně tak nepřehlédnutelné jsou otázky lidské důstojnosti a autonomie při odchodu ze života.

Pojem odvozený z řečtiny, označující dobrou smrt (eu – dobrý/normální, thanatos – smrt). Dle slovníku cizích slov je pojem euthanasie definován jako „*usmrcení nevléčitelně nemocné a trpící osoby na její žádost, ze soucitu.*“¹ Jinde se setkáváme s pojmem smrt z milosti či milosrdenství.

Vezmeme-li nejdříve v potaz původní význam převzatý z řečtiny tedy „dobrá smrt“, můžeme uvažovat ve smyslu nejrozšířenějšího společenského názoru následovně: za dobrou smrt považujeme lehkou smrt, která je rychlá, bezbolestná a přichází nejčastěji ve spánku po dlouhém klidném a spokojeném životě. Smrt, ve které se neobjevuje utrpení ani v jedné z dimenzí člověka. Dobrá smrt, tedy pokojná důstojná smrt, která je vzhledem k vysokému věku očekávaná a přirozená.²

Nicméně pak zde jako protipól vystupuje uchopení pojmu euthanasie jakožto smrti z milosrdenství. Nalézáme tedy další výklad pojmu euthanasie, který ale označuje naprosto odlišnou situaci. Už samo pojmenování svým významem stojí proti myšlence přirozené smrti jakožto smrti dobré. V tomto smyslu je eutanazie nejčastěji vnímána jako akt vykonaný lékařem pro nevléčitelně nemocného, umírajícího na základě jeho vlastní svobodné žádosti.

Takový postoj pak lze chápat, jak z pozitivního tak negativního hlediska. Jestliže svůj pohled upřeme pouze na euthanasii jako na úmyslné ukončení života jiného člověka, stavíme

¹ Lumír Klimeš. *Slovník cizích slov*, s. 152

² viz Haškovcová, s. 112

před sebe pouze negativní pohled na celou problematiku. V takovém případě, totiž naprosto pomíjíme pozitivní fakt pomoci umírajícímu při zachování důstojnosti na konci jeho života.³

Podle Světové lékařské asociace – World Medical Association je pojmem euthanasie myšleno „*vědomé a úmyslné provedení činu s jasným záměrem ukončit život jiného člověka za následujících podmínek: subjektem je kompetentní informovaná osoba s nevléčitelnou chorobou, která dobrovolně požádala, aby její život byl ukončen, jednající ví o stavu této osoby a o jejím přání zemřít a páchá tento skutek s prvořadým úmyslem ukončit život této osoby a skutek je proveden se soucitem a bez osobního zisku*“⁴.

Světová lékařská asociace řeší etiku lékařské profese, proto je její definice pro výklad pojmu prakticky stěžejní, ale i tak zde mohou stále panovat jisté nesrovnalosti. Nejpodstatnější jsou v dané definici tři základní pojmy: zabití/ukončení života, úmysl zabít/úmysl ukončit život a žádost nemocného. Je nutné si jasně uvědomit jejich význam a dosah.

U zmíněných tří pojmů si nemůžeme nevšimnout jistého citového zabarvení, tedy opět zde pozorujeme jak pozitivní tak negativní postoj. Jejich užívání v souvislosti k jednotlivým stanoviskům a postojům k euthanasii je zcela zjevné. Zatímco u odpůrců euthanasie se setkáváme s užitím pojmu zabití či úmyslu zabít člověka u zastánců euthanasie se naopak setkáme s pojmy jako je ukončení života či usmrcení.⁵

Co se týká „úmyslu zabít/úmyslu ukončit život“ je nutné si uvědomit, že „*veškeré činy, které mají určitý mravní rozměr, vždy byly a snad nadále budou hodnoceny i (nebo především) dle úmyslu jednajícího: je tomu tak přece i v myšlení ryze právnickém.*“⁶ Čili je nutné mít stále na paměti, že lékař vykonává akt ze soucitu, z milosti a bez jakéhokoli osobního zisku (dle definice, ze které vycházíme).

I přesto se však stále jedná o ukončení života člověka, tedy o čin, který i z pohledu lékařské etiky překračuje hlavní myšlenku lékařství tedy „*léčit*“.

Navíc žádost nemocného – umírajícího a mluvíme zde o dobrovolné žádosti, je vždy podmíněna jeho autonomií. Lékař ji pak musí respektovat. Musíme si ale také uvědomit, že *do lékařské péče, kterou jsme umírajícímu povinni, ovšem nepatří splnění jakéhokoli přání, např. týká-li se lékařsky neetického nebo nesmyslného přání, jako je usmrcení nebo požadavek nějakého zákroku, resp. Operace, která z hlediska medicíny v jeho případě postrádá smyslu.*⁷

³ viz Ondok. s. 34

⁴ Marta Munzarová a kol. *Proč NE eutanazii aneb Být či nebýt*, s. 45

⁵ srov. Vozáb. s. 42 (online)

⁶ Marta Munzarová a kol. *Proč Ne eutanazii aneb Být či nebýt*, s. 47

⁷ Josef Petr Ondok. *Bioetika*, s. 36

Budeme-li tedy operovat s pojetím euthanasie co by situace definované Světovou lékařskou asociací, musíme si ještě uvědomit, že ne každá situace týkající se euthanasie je identická. K pojmutí celé širší problematiky eutanazie může pomoci rozlišení několika jejích forem.

V první řadě můžeme rozlišovat euthanasie aktivní a pasivní a dále vyžádanou či nevyžádanou. Stejně tak se v odborné literatuře můžeme setkat i s pojmy jakými jsou sociální či prenatalní euthanasie.

Aktivní eutanazii míníme dle odborné literatury akt vykonaný lékařem pro umírajícího. Někdy se setkáváme se spojením aktivní eutanazie a „*strategie přeplněné stříkačky*“.⁸ Operujeme zde tedy s cíleným usmrcením pacienta a můžeme si dovolit tvrdit, že jde o nejrozšířenější vysvětlení pojmu euthanasie ve společnosti.

Pasivní euthanasie pak rozumíme ukončení léčby, která drží pacienta při životě. Bez ní pak pacient umírá.

U obou typů pak dále můžeme rozlišit, zda se jedná o vyžádaný či nevyžádaný akt. O vyžádané euthanasii hovoříme tehdy, když si pacient sám pro sebe o takový čin požádá. O nevyžádané euthanasii hovoříme, jestliže míníme např. s mentální nezpůsobilost umírajícího k rozhodnutí se a k vyslovení žádosti o podobný akt.

V současné době se setkáváme jistým s posunem užívání výrazu euthanasie. Nežřídka se v odborné literatuře setkáme s pojmem prenatalní euthanasie. V tomto kontextu mluvíme spíše o interrupcích ze sociálních důvodů. Pojem je odbornou společností odmítán. Vzhledem k ustálené definici euthanasie, ze které bude vycházet i následující text, je to poměrně logické. Nejedná se o ukončení života nemocného, nejde zde o umírajícího, proto je pojem euthanasie coby smrti z milosti v tomto smyslu spíše paradoxem.⁹

Odborná literatura také stále častěji skloňuje spojení sociální euthanasie. Sociální euthanasie úzce souvisí s alokací zdrojů z ekonomického hlediska. Jde o to, že by každému bez ohledu na věk či finanční způsobilost měla být poskytována taková lékařská péče, která odpovídá nejvyšším dosaženým vědeckým či lékařským pokrokům. Nicméně něco takového není možné. V podstatě tedy hovoříme o „*prezentaci kontroverzních názorů na standardy, tedy na takový objem péče, který by byl garantován každému, kdykoli a kdekoli, však přesahuje záměr prezentované publikace.*“¹⁰

⁸ Marta Munzarová a kol. *Proč Ne eutanazii aneb Být či nebýt*, s. 38

⁹ viz Haškovcová, s. 117

¹⁰ Helena Haškovcová. *Thanatologie*, s.118

I přes širokou problematiku euthanasie bude následující text vycházet především pojetí euthanasie jako dobré smrti a smrti z milosti, se kterou úzce souvisí pojetí euthanasie z pohledu definice Světové lékařské asociace.

1.2 Asistované suicidium

Nežřídká se stává, že s pojmem euthanasie bývá zaměňován pojem asistované suicidium. Podobné spojení či záměna je ovšem chybné. Jedná se o dva rozdílné termíny, které spolu úzce souvisí, nicméně je nutné je rozlišit. Ať už z hlediska etického tak legislativního. Pro následující text je odlišnost obou pojmů zásadní.

Pojem si vysvětlíme postupně. Začněme nejdříve suicidiem jako takovým. Suicidium můžeme definovat jako vědomé a záměrné chování, které je vedeno s cílem ukončit vlastní život. Světová zdravotnická organizace pak definici upřesňuje následovně: „*Sebevražedný čin je útok proti vlastní osobě s různým stupněm úmyslu zemřít. Sebevražda je pak sebezničující čin s fatálním výsledkem.*“ *Rozlišuje se zde tedy sebevražedný čin zahrnující i pokus a dokonaný akt. Nejpodstatnějším rysem sebevraždy je dobrovolnost, vědomost.*¹¹ Mluvíme zde tedy o záměrném ukončení života vlastní rukou, což je pro pojem asistovaného suicidia velmi podstatné.

Asistované suicidium pak samozřejmě odpovídá dané definici, nicméně je zde zásadní ona asistence. Úmysl zde hraje velkou roli, jedná se o úmyslné usmrcení sama sebe, nicméně za asistence druhé osoby. Samotný akt vykonává člověk sám, umírající, ale jiná osoba, nejčastěji pak lékař mu poskytne radu či materiál nebo jinou přímou pomoc pro přípravu sebevraždy. Umírajícímu je taková pomoc poskytnuta po opakované žádosti. World medical association považuje stejně jako euthanasii i asistované suicidium za neetické.

1.3 Historické kořeny

Budeme-li hledat historické kořeny dobrovolného odchodu ze života pro nepřiměřené utrpení při umírání, ubereme se až do dob antiky. Mluvíme-li totiž o asistovaném suicidiu a euthanasii coby o odchodu ze života, který je lehký, bezbolestný a rychlý, vzhledem k historii tento skon nebyval vůbec běžný.

Ve starém Řecku ošetřoval-li lékař pacienta a shledal, že jeho stav je natolik vážný, že lze očekávat skon, odmítl o něho nadále pečovat. Jistě že tento přístup byl velmi brzy odmítnut a lékařská péče poté fungovala i jako doprovod umírajícímu.

¹¹ *Co je sebevražda?* (online)

Je také nutné si ovšem uvědomit, že eutanazie nebyla ve starověku vnímána negativně, jak můžeme soudit již z pojmu „dobrá smrt“. Ze starověkého pohledu se zde setkáváme s chápáním eutanazie coby vyrovnaného duševního stavu.

Mnozí antičtí filosofové se otázkou dobré smrti hluboce zabývali. Např. Pythagorejci chápali lidskou existenci na zemi jako spojenou s bolestí a utrpením, to podle nich bylo trestem za předchozí hříchy. Aristoteles jakožto zastánce teorie „Vše pro stát“ považoval euthanasii za oslabení státu, protože člověk by mu měl sloužit, co nejdéle. Co se těchto diskuzí týká, pohybujeme se v době 6. – 4. století př. Kr.

S příchodem křesťanství se ubíráme k dalším diskuzím o euthanasii a asistovaném suicidii. Život a smrt jsou v rukou Božích.

I mnozí myslitelé pozdější doby se do vod problematiky dobré smrti, smrti z milosti pouštěli svými specifickými postoji. Thomas Moore již v Utopii vyjadřuje názor, že nevyлéčitelně nemocní by měli mít možnost ukončit své utrpení. Michael de Montaigne tvrdil, že víme-li, že naše smrt bude lepší než život, máme od Boha svolení pro jeho odebrání.¹²

Stále zde ovšem můžeme spekulovat, zda právě zde se jedná o historii euthanasie v pravém slova smyslu. Jistě už zde můžeme operovat se situační etikou ze strany lékaře. A to především v situaci podávání utišujících prostředků při značném utrpení nemocného. Podobné jednání pak bylo vykládáno nejen lékařem, ale i společností jako lehká smrt.¹³

Důležitou proměnnou v problematice a diskuzích o euthanasii a asistovaném suicidii jsou kritéria kvality života, z tohoto pohledu můžeme mluvit o historii smrti z milosti jakožto o fenoménu. Zde se již pohybujeme na přelomu 19. a 20. století. Uvědomme si ovšem, jak křehké je posuzování kvalit život. Nelze usuzovat jen z vnějšího dojmu a posuzování jednotlivých lidí.

Roku 1885 byla v Německu vydána kniha s názvem „Právo zemřít“, jejím autorem byl Adolf Jorst. Kniha svým velmi kontroverzním tématem - možností smrti z milosti – eutanazií se pravda nedočkala nijak velkého ohlasu, nicméně byla první vlaštovkou, která předpovídala zneužití tématu eutanazie.

V roce 1906 se v americkém Ohio rozhořela diskuze o připravovaném zákonu o legalizaci eutanazie. I přes veřejnou diskuzi, která se opírala především o teorii darwinismu, nebyl zákon nakonec přijat. Ovšem tyto události měly vliv na pozdější dění v Německu. Zde se totiž v roce 1920, tedy v době ekonomických problémů v Německu, objevila kniha autorů Karla Bindinga a Alfreda Hocha „Poskytnutí souhlasu ke zničení života, který žití není

¹² Srov. Jana Náhlíková, s. 11

¹³ viz Helena Haškovcová, s. 120

hoden“. Kniha, která dle autorů, právníka a lékaře, vycházela z vědecky podložených a nezvratných argumentů, uváděla možnost usmrcení člověka, jestliže on není života hoden.

Toto dílo se na rozdíl Jorstovy knihy dočkalo velké popularity. Bylo využito německými fašistickými ideology, kteří jej využili coby základ obhajoby či odůvodnění cíleného vyhlazení určitých skupin obyvatel.

Jorstovo dílo nemělo původně rasově motivovaný podtext. *„Eutanazie, aniž byla nemocným vyžádána, se praktikovala v nemocnicích pro nevyléčitelně choré a pro těžce mentálně postižené. Ironicky „dobrodiní“ tohoto osvobození bylo zpočátku odpíráno Židům, kteří byli považováni za občany, mající menší práva podílet se na sociálním pokroku.“*¹⁴

Až nepříznivá ekonomická situace Německa a sociálně neutišená situace spolu s myšlenkou prezentovanou v díle Bindinga a Hocha měla za následek tragické události během druhé světové války.

Byly jasně určeny skupiny lidí, kteří tzv. znečišťovali německý národ. Pro jejich segregaci posloužilo zdůvodnění *„vysoké finanční náročnosti udržování jejich nekvalitního života, za kterého zakoušeli mnoho utrpení.“*¹⁵ Stejně tak byly pro obhajobu cílených programů souvisejících s euthanasie, využito myšlenek a teorií z oblasti eugeniky.

V Německu probíhali dva základní programy spojené s euthanasii. Dětský program euthanasie zahájený v roce 1939, který byl spuštěn na základě události, kdy otec žádal o usmrcení svého dítěte, které se narodilo bez dolních končetin, se zdeformovanými horními končetinami a slepé.

Hitler určil několik skupin dětí, které euthanasii podléhali, byly usmrceny buď hladem, nebo smrtící injekcí. Jednalo se především o děti s postižením.

Druhým programem eutanazie byl program T44, tedy program euthanasie dospělých. Označení získal dle berlínské ulice – Tierrgasse 44, kde probíhala euthanasie lidí, kteří byli označení jako „nehodni žít“. ¹⁶

Samozřejmě, že po válce byla řešena otázka viny německého národa. V důsledku zneužití euthanasie fašistickou ideologií bylo toto téma dlouhou dobu tabuizováno.

Téma euthanasie se ovšem geograficky neomezovalo jen na Německo. V roce 1938 byla ve Spojených státech založena Národní společnost pro legalizaci euthanasii. Řešila se otázka nevyžádané eutanazie pro pacienty uměle udržované při životě a vyžádaná eutanazie.

¹⁴ Brien Pollard. *Eutanazie – ano či ne?*, s. 69

¹⁵ Brien Pollard. *Eutanazie – ano či ne?*, s. 70

¹⁶ srov. Jana Náhlíková, s. 12

Právě v této době vzniká myšlenka tzv. životní vůle, tedy písemné prohlášení osoby, ve kterém se vyjadřuje k podmínkám, za kterých již nemá být uměle udržována při životě.

Podobná organizace vzniká i ve Velké Británii: Společnost pro vyžádanou euthanasii. Tato organizace předkládá od roku 1936 do současnosti návrhy na legalizaci vyžádané euthanasie.

V roce 1994 prohlásila Evropská asociace pro paliativní péči provádění euthanasii za neetické.¹⁷

V České republice v roce 1996 padl návrh tehdejšího ministra spravedlnosti na zákonné zavedení podmínek, za nichž by byla eutanazie beztrestná. Návrh se setkal s naprostým odmítnutím především laické společnosti.

1.4 Legislativní pojetí

Kultura, náboženství, společenské přesvědčení, to vše rozhoduje o rozdílném chápání problematiky euthanasie a asistovaného suicidia v jednotlivých státech. Některé země naprosto odmítají jakoukoli formu eutanazie, jiné jsou částečně nebo naprosto liberální.

Jednou z nejliberálnějších zemí v tomto ohledu je dozajista Holandsko. Pro tento stát je euthanasie definovaná jako „*úmyslné ukončení života osoby na její žádostněným jiným (lékařem)*“.¹⁸ V roce 1990 určila lékařská asociace podmínky, které musí lékař splnit při vykonávání aktivní eutanazie. Jde především o to, že lékař má ohlašovací povinnost. V praxi se dostáváme k situaci, kdy provede-li lékař aktivní euthanasii a splní přitom zákonem dané podmínky, není souzen, i přesto že spáchal trestný čin. V Holandsku je aktivní euthanasie povolena od roku 1994. V roce 2001 byly v zákoně provedeny úpravy, týkající se především aktivní eutanazie nezletilých, u nich byla povolena v případě, že souhlasí zákonní zástupci.

V Holandsku je tedy aktivní eutanazie za jistých podmínek legální, ovšem provede-li jižná osoba než je lékař, jde o trestný čin.

Další zemí, kde je euthanasie povolena, je Švýcarsko, kde osoba, která pomáhá jiné osobě při suicidii a to nezištně, není trestně stíhána. Oficiálně smí euthanasii provádět pět organizací. Ty poskytují euthanasii pouze svým členům, kteří pak platí výlohy na její poskytnutí. Od roku 1941 je ve Švýcarsku legální za podobných podmínek i asistované suicidium.

¹⁷ viz Brian Pollard, s. 110

¹⁸ Marta Munzarová. *Eutanazie, nebo paliativní péče?*, s. 35

Ve spojených státech byla v roce 1990 přijata koncepce „Do not resuscitate“ jako součást „Patient self determination act“. Jde tedy o to, že pacient má právo odmítnout resuscitaci, je zde tedy brán zřetel na jeho dřívější přání.

Severní teritorium v Austrálii schválilo v roce 1996 zákon pro legalizaci aktivní euthanasie. O rok později byl zákon zrušen a v současnosti není aktivní euthanasie legální na celém území Austrálie.

V České republice je v současnosti aktivní euthanasie nelegální. V roce 2008 byl naposledy senátu předložen návrh zákona za důstojné umírání, který byl většinou odmítnut. Pacient má v České republice právo odstoupit od léčby.

Co se asistovaného suicidia v české legislativě týká, panuje zde striktní zákaz. Jakákoli asistence při dobrovolném odchodu ze života z důvodu milosti je posuzována jako napomáhání při trestném činu.

„Účast na sebevraždě, odst. 1: Kdo jiného pohne k sebevraždě nebo jinému k sebevraždě pomáhá, bude potrestán, došlo-li alespoň k pokusu sebevraždy, odnětím svobody na šest měsíců až tři léta,“ odst. 2: „Odnětím svobody na dvě léta až osm let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 na osobě mladší než osmnáct let, na těhotné ženě nebo na osobě stížené duševní poruchou nebo duševně nedostatečně vyvinuté“.¹⁹

V podstatě se tedy setkáváme s faktem, že asistované suicidium je v českých legislativních podmínkách ilegální. I přesto, že člověk, který asistuje, se v podstatě přímo na činu nepodílí.

České zákony rozlišují dva druhy jednání, které naplňují skutkovou podstatu účasti na sebevraždě coby trestném činu. *„Pachatel jednak jiného k sebevraždě pohne a jednak jinému k sebevraždě pomáhá.“²⁰*

Uvědomme si ovšem, že u asistovaného suicidia se stejně jako u euthanasie setkáváme pomocí trpícímu umírajícímu, kterému je pomoc poskytnuta z milosti. I přes tento fakt je stále asistence při sebevraždě trestným činem, protože něco takového právní úpravy vůbec nepředpokládají.

1.5 Shrnutí a porovnání pojmů

Pojďme si nyní porovnat oba základní pojmy. Oba výrazy spolu velmi úzce souvisí. Často bývají stavěny na stejnou úroveň či zaměňovány, což není zcela správné.

¹⁹ Štěpánka Bártková. *Euthanasie z hlediska etiky a teologie*, s. 18 (online)

²⁰ Štěpánka Bártková. *Euthanasie z hlediska etiky a teologie*, s. 19 (online)

V první řadě je nutné se pozastavit již nad historií obou fenoménů. Zatímco u euthanasie nacházíme kořeny již ve starém Řecku, u asistovaného suicidia si tím nemůžeme být zcela jisti. Dlouhou dobu nebylo asistované suicidium stavěno jakožto samostatný fenomén, tudíž historické kořeny mohou být identické.

Jak asistované suicidium, tak euthanasie by se dali specifikovat jako smrt z milosti, jako pomoc smrtelně nemocnému v jeho utrpení. Tudíž tento okamžik má tedy minimálně dva aktéry: „pomáhajícího“ a smrtelně nemocného, který neshledává kvalitu svého života za hodnou pokračování a spatřuje ve své smrti větší smysl. Navíc o tento akt opakovaně a svobodně a vědomě žádá.

Velmi často se setkáváme se záměnou aktivní euthanasie a asistovaného suicidia. Uvědomme si ovšem, že zatímco u aktivní euthanasie provádí akt druhá osoba, tedy lékař, u asistovaného suicidia provádí akt sám umírající, trpící, nemocný. Lékař poskytuje pouze radu, doporučení či materiál. Jistě je otázkou zda se jeho odpovědnost v ohledu etiky snižuje či zůstává na stejné úrovni, jako když akt sám provádí.

U obou případů ovšem musíme brát ohled na vůli pacienta, která je pro dané akty směrodatná, dále na utrpení, které prožívá, které je beznadějné, a v neposlední řadě je nutné zohlednit i postavení lékaře, které je z etického pohledu velmi problematické.

Z pohledu legislativy České republiky jsou oba akty trestné. V ohledu asistovaného suicidia nepřipouští česká legislativa ani možnost smrti z milosti a všechny akty jsou tak posuzovány jako spoluúčast na sebevraždě.

V následujícím textu budeme s oběma pojmy operovat zvlášť, protože i přes jistou podobnost jsou z podstaty odlišné.

U obou pojmů se setkáváme s tématy, jakými jsou smrt, umírání, lidská důstojnost a autonomie. Jsou to témata, která se automaticky otevírají v podobných diskuzích, jedná-li se o něco tak závažného jako je lidský život. V následující kapitole si tyto pojmy přiblížíme.

2. Hlavní nástroje argumentace

V následující kapitole si postupně osvětlíme pojmy, které fungují jako hlavní nástroje argumentace v diskuzích na téma euthanasie a asistované suicidium a úzce související s naším tématem, lidská důstojnost, autonomie, smrt a umírání. Se všemi pojmy se můžeme setkat při diskuzích na téma euthanasie a asistované suicidium. Výrazy jsou užívány jak zastánci, tak odpůrci těchto dvou fenoménů. K tomu dochází díky odlišným pohledům na ně. My si nejdříve osvětlíme obecný význam pojmů, abychom se pak mohli přiblížit k cíli naší práce.

Budeme totiž hledat a osvětlovat kontury, prameny a kořeny těchto výrazů v Bibli, čímž se přiblížíme i k biblickým konturám asistovaného suicidia a euthanasie.

2.1 Lidská důstojnost

„Všichni lidé rodí se svobodní a sobě rovní co do důstojnosti a práv. Jsou nadáni rozumem a svědomím a mají spolu jednat v duchu bratrství.“²¹

V následující části se budeme věnovat pojmu lidská důstojnost. V podstatě se jedná o eticko-právní pojem, se kterým se setkáváme ve všech lidsko-právních dokumentech. I přesto je jeho uchopení velmi problematické. Je pravdou, že je základem všech lidsko-právních diskuzí a lze ji využít coby vzoru celého právního systému, ovšem konkrétní definování takového pojmu je stále problematické. V základu je lidské důstojnost považována za základ a cíl lidských práv, je jí pak přisouzena základní vlastnost a to, že je nedotknutelná, s čímž se úzce váže otázka její ochrany.

Důstojnost vychází z latinského slova dignita. Velmi stručně můžeme o důstojnosti hovořit jako o vědomí člověka o významu druhého člověka a o vědomí nutnosti uznávat jeho práva ve společnosti. Stejně tak můžeme důstojnost chápat jako určitý požadavek k zodpovědnosti, jestliže si uvědomujeme lidskou důstojnost, coby ochranu sebeurčení, ochranu před ponížením či ochranu bazálních práv. Lidská důstojnost je tak jistým symbolem solidarity.²²

Ve všech eticko-právních diskuzích se s pojmem lidská důstojnost setkáváme. Slouží coby argument pro mnohá etická téma. V oblasti diskuzí o euthanasii a asistovaném suicidiu je tomu také tak. Lidská důstojnost je užívána coby argument v názorových oblastech pro i proti těmto dvěma fenoménům. A o to právě jde. Z jediného argumentu, kterým zde rozumíme lidskou důstojnost, vychází různé výstupy. Interpretace lidské důstojnosti je rozdílná.

Lidská důstojnost je základem mnoho lidsko-právních dokumentů. Hlavním dokumentem pak rozumíme Všeobecnou deklaraci lidských práv schválenou valným shromážděním OSN v roce 1948. Deklarace sama nijak blíže nedefinuje pojem lidské důstojnosti, nicméně výčtem lidských práv můžeme konkretizovat její obsah, čímž se dostaneme k závěru, že lidská důstojnost je základem lidských práv. Takovou myšlenku pak uznávají veškeré smluvní státy.

²¹ *Všeobecná deklarace lidských práv*, s. 1 (online)

²² viz. René Milfait (online)

Charta základních práv EU navíc hovoří o nedotknutelnosti lidské důstojnosti vzhledem k jednotlivým etapám života člověka. Jasně uvádí, že lidská důstojnost musí být respektována ve všech obdobích lidského života, což je velmi podstatné pro naše téma.²³

V lidsko-právním dokumentu z roku 2005 přijatým generálním shromážděním UNESCO, tedy ve Všeobecné deklaraci o bioetice a lidských právech se dostáváme k dalšímu rozměru lidské důstojnosti a to k respektu. Dokument si za cíl klade „*podporovat respekt k lidské důstojnosti a chránit lidská práva zajištěním respektu k lidskému životu a základním svobodám v souladu s mezinárodněprávní úpravou lidských práv*“²⁴ Dále se nám zde také otevírá téma rovnosti „*Principiální rovnost všech lidských bytostí v důstojnosti a právech je třeba respektovat a zacházet s nimi tedy spravedlivě a nestranně.*“²⁵

Lidsko-právní dokumenty, tedy ač přesně nespecifikují, co rozumět pod pojmem lidská důstojnost, udávají její jasné rozměry a obsah. Můžeme tedy dále operovat s lidskou důstojností, coby základem lidských práv, který je nedotknutelný, náležející každému bez ohledu na jeho životní stádium, pod principem rovnosti, je nezcizitelný, pod principem nedotknutelnosti a je nutné ho respektovat.

Lidská důstojnost coby základ lidských práv je tak jasně universální. Právě universalita lidské důstojnosti pak určuje universalitu lidských práv, tedy jejich časovou i prostorovou platnost. Jde o to, že lidská důstojnost je vlastní všem, kdykoli a kdekoli.

Našeho tématu se lidská důstojnost týká v tom smyslu, že je často užívána coby argument v diskuzích o euthanasii a asistovaném suicidiu. Skloňována bývá především v kontextu s nedůstojným či důstojným umíráním či ukončením lidského života. Důstojné či nedůstojné podmínky pro umírající jsou častým střetem při dialogu o tomto tématu.

Obhájci a odpůrci euthanasie a asistovaného suicidia často hovoří o lidské důstojnosti ve spojitosti právě s důstojným umíráním. Oba tábory užívají lidskou důstojnost ve svůj prospěch. Operují s důstojnými či nedůstojnými podmínkami.

2.1.1 Charta práv umírajících

„*Doporučení Rady Evropy č. 1418/1999 „O ochraně lidských práv a důstojnosti nevyléčitelně nemocných a umírajících.*“ tzv. Charta práv umírajících byla přijata 25. června 1999 většinou Parlamentního shromáždění Rady Evropy.“²⁶

²³ viz René Milfait (online)

²⁴ Sec.cit. *Všeobecná deklarace o bioetice a lidských právech*, Milfait (online)

²⁵ Sec.cit. *Všeobecná deklarace o bioetice a lidských právech*, Milfait (online)

²⁶ Alžběta Rohlenová. *Spirituální aspekty v paliativní péči o těžce nemocné a umírající pacienty*, s. 19

Charta práv umírajících jasně stojí na základě lidské důstojnosti. V podstatě jsou jejím základem dva pilíře, a to sice vymezení základních práv umírajících a vymezení konkrétních kroků zajišťujících ochranu lidské důstojnosti.

Charta podporuje paliativní péči a samozřejmě zahrnuje lidskou důstojnost a respekt k právu na sebeurčení stejně jako respekt k autonomii. Díky tomuto respektu je pak umožněno důstojné umírání.

Vzhledem k pokroku medicíny dochází dle charty k prodlužování lidského života. „V důsledku toho se však často nebere ohled na kvalitu života umírajícího člověka a na osamělost a utrpení jak pacienta, tak jeho blízkých a těch, kdo o něj pečují.“²⁷ Na základě toho určuje Charta nutnost zlepšení podmínek pro umírající. „prodloužení života by nemělo být jediným cílem medicínské praxe, která se musí současně zabývat i úlevou od utrpení.“²⁸

Charta základních lidských práv EU hovoří o povinnosti „respektovat a chránit důstojnost všech nevléčitelně nemocných a umírajících osob (...)“²⁹ tato povinnost je pak odvozena od principu nedotknutelnosti lidské důstojnosti. „Respekt a ochrana nacházejí svůj výraz v poskytnutí přiměřeného prostředí, umožňujícího člověku důstojné umírání“. Opět se tedy nacházíme zpět u pojmu důstojné umírání, dobrá smrt apod.

Mluvíme-li o lidské důstojnosti jako o základu lidských práv, pak musíme jednoznačně určit jako centrální lidské právo, právo na život. „(1) Každý má právo na život. Lidský život je hoděn ochrany již před narozením. (2) Nikdo nesmí být zbaven života (...) (4) Porušením práv podle tohoto článku není, jestliže byl někdo zbaven života v souvislosti s jednáním, které podle zákona není trestné.“³⁰ Zde jasně vidíme, že zákaz zabít sám o sobě není jednoznačně absolutní. Vztahujeme – li tedy lidskou důstojnost k tématu ochrany lidského života, pak si uvědomme, že lidská důstojnost jasně stojí výše než právě ochrana lidského života.

Charta práv umírajících staví do popředí ochranu lidského života. I přesto, zde najdeme zmínky o utrpení a osamělosti stojící proti prodlužování lidského života za každou cenu. Uvědomme si ovšem, jak vysoko je stavěna ochrana lidského života.

Právě s ní a s lidsko-právními dokumenty souvisí i soudní přelíčení paní Pretty versus Spojené království na úrovni Evropského soudu pro lidská práva. Rozhodnutí soudu a celkové připomenutí tohoto tématu jistě stojí za zmínku. Jedná se zde o právě o ochranu lidské

²⁷ Charta práv umírajících (online)

²⁸ Charta práv umírajících (online)

²⁹ Charta základních lidských práv EU (Online)

³⁰ Charta základních lidských práv EU (Online)

důstojnosti v souvislosti s ochranou lidského života především a to ve vztahu právě k euthanasii a asistovanému suicidii hlavně. Poznatky z této tematiky později využijeme v souvislosti s biblickým kontextem ochrany života.

2.1.2 Pretty X Spojené království: Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva

„Dne 29. dubna 2002 vyhlásil předseda senátu 4. sekce Evropského soudu pro lidská práva v Paláci lidských práv ve Štrasburku rozsudek ve věci Pretty proti Spojenému království.“³¹

Jednalo se o rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva, tímto tématem se zabýváme především proto, že se jednalo o pilotní rozhodnutí, o jedinečnou argumentaci týkající se práva na život. Jde o výklad několika článků Úmluvy o lidských právech a svobodách. Mluvíme zde především o dvou základních otázkách, které soudní přelíčení vyvolalo. V první řadě jde o téma práva na život, a zda z něho vychází i právo na smrt. V druhé řadě hovoříme o tématu ilegality asistovaného suicidia v souvislosti se zásahem do práva na respektování soukromého a rodinného života.

Skutková podstata celého případu je v současnosti již celkem známá. Paní Pretty v době soudního přelíčení třiačtyřicetiletá žena trpící nemocí motorických nervů. Ta způsobuje ochablost svalů, slabost dolních končetin a svalů, které jsou zapotřebí ke kontrole dýchání. V podobných případech neexistuje žádný způsob léčby, smrt přichází nejčastěji v podobě pneumonie. V době, kdy soudní přelíčení probíhalo, byla paní Pretty od krku dolů naprosto ochrnutá, před sebou měla z pohledu medicíny několik týdnů, maximálně měsíců života. Nicméně mentálně a intelektuálně byla způsobilá.

Její požadavkem byla možnost kontroly toho, jak a kdy zemře. Vzhledem ke svému zdravotnímu stavu, ale nebyla schopná uskutečnit sebezabití sama, proto žádala, aby její manžel, který ji s tímto úkonem pomůže, nebyl trestně stíhán. Taková žádost byla několikrát zamítnuta, až se případ dostal k Evropskému soudu pro lidská práva³².

ESLP přezkoumával na její žádost pět základních článků Úmluvy o lidských právech, které byly dle paní Pretty porušovány právě ilegality asistovaného suicidia.

Soud přezkoumával článek 2 „Právo každého na život je chráněno zákonem.“³³ Došel k závěru, že právo naprosto nemůže zahrnovat negativní právo na smrt. K článku 3 „Nikdo nesmí být mučen nebo podroben nelidskému zacházení nebo trestu.“³⁴ se vyjádřil ve smyslu,

³¹ ESLP, *Rozhodnutí soudu* (online)

³² dále jen ESLP

³³ Soňa Matochová, *Otázky Euthanasie z pohledu judikatury Evropského soudu pro lidská práva* (Online)

³⁴ Soňa Matochová, *Otázky Euthanasie z pohledu judikatury Evropského soudu pro lidská práva* (Online)

že ani tohoto tvrzení nevzniká z hlediska státu žádná povinnost k povolení asistovaného suicidia, Článek 8 „Právo na respektování rodinného a soukromého života.“³⁵ Byl posouzen, tak že zákaz asistovaného suicidia je v tomto případě přiměřený. Článek 9 „Právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání.“³⁶ Byl posouzen ve smyslu, že se nevztahuje k žádosti. A u článku 14 „Užívání práv a svobod přiznaných Úmluvou musí být zajištěno bez diskriminace“³⁷ došel soud k závěru, že tento případ nelze považovat za diskriminaci.³⁸

Pro naše téma je nejpodstatnějším tématem článek 2. Dle paní Pretty ji tento článek dával možnost vybrat si, zda chce ještě žít. Uvědomme si, že tento článek je nejzákladnějším ustanovením, samozřejmě že specifikuje i možnosti a okolnosti, za kterých lze ospravedlnit odebrání života. Nicméně ESLP upozornil, že povinností každého státu je ochrana lidského život, navíc k právu na život se naprosto nevztahuje právo na smrt, tedy negativní právo. Článek 2 je navíc koncipován tak, že nemá žádný vztah k otázkám kvality lidského života, tudíž jakkoli nevytváří právo na sebeurčení ve smyslu ukončení života.

Zde tedy vidíme, že jakýkoli ohled na nedůstojné podmínky umírání s ohledem na kvalitu života umírajícího, jsou ESLP plně odsunuty. Podstatná a vrcholně stavěná je myšlenka ochrany života. A na tomto místě se pak nabízí i poznámka, že ochrana života je stavěna na vrchol za každou cenu.

Stěžovatelka Pretty argumentovala dále tím, že země, které povolují euthanasii či asistovanou sebevraždu, pak dle rozhodnutí soudu Úmluvu porušují. Ale „ESLP uvedl, že jeho úkol v tomto případě nespočívá v tom, aby se pokusil rozhodnout, zda stav práva v některé zemi porušuje povinnost chránit právo na život. Rozsah, v němž stát dovoluje nebo se snaží předpisy upravit možnost pro sebeublížení jednotlivců nacházejících se na svobodě, ať vlastní rukou nebo rukou jiné osoby, může vyvolat otázky stavící do konfliktu osobní svobodu a veřejný zájem, jež mohou být rozhodnuty pouze po posouzení konkrétních okolností případu.“³⁹ ESPL došel k závěru, že Spojené království neporušuje článek 2.

Ochran života je tak stavěna velmi vysoko. Bez ohledu na kvalitu života a důstojnost umírání je zcela jasně stavěn na vrchol, coby základ, který nelze porušit. Lidská důstojnost, kterou paní Pretty argumentovala, tak že je porušována nemůže – li ji manžel legálně pomoci ukončit život, dle soudního rozhodnutí v žádném případě nebyla porušena, protože paní Pretty měla mnohé možnosti využití zdravotnických služeb, které by jí její umírání ulehčily.

³⁵ Soňa Matochová, *Otázky Euthanasie z pohledu judikatury Evropského soudu pro lidská práva* (Online)

³⁶ Soňa Matochová, *Otázky Euthanasie z pohledu judikatury Evropského soudu pro lidská práva* (Online)

³⁷ Soňa Matochová, *Otázky Euthanasie z pohledu judikatury Evropského soudu pro lidská práva* (Online)

³⁸ Soňa Matochová, *Otázky Euthanasie z pohledu judikatury Evropského soudu pro lidská práva* (Online)

³⁹ Soňa Matochová, *Otázky Euthanasie z pohledu judikatury Evropského soudu pro lidská práva* (Online)

Lidský život je tedy z tohoto pohledu plně chráněn. Navíc se zde setkáváme s velmi podstatným rozhodnutím: Negativní právo na smrt jistě z práva na život nevyplývá, dle tohoto soudního jednání. Tudíž je zde právo na život a ochrana lidského života na nejvyšší úrovni.

Biblické prameny a kořeny lidské důstojnosti a její princip rovnosti a nedotknutelnosti spolu s povinností respektu k lidské důstojnosti budeme sledovat po výčtu upřesnění základních pojmů. Budeme se zabývat pohledem židokřesťanské tradice na tento pojem úzce související e euthanasii a asistovaným suicidiem.

2.2 Autonomie

Autonomie z řeckého slova *autonomia* (*autos* – sám, *nomos* – zákon). Původně politický pojem, získal filosofický význam, co do problematiky svobody. Vezmeme – li pojem mravní autonomie, dostáváme se k významu schopnosti samostatně se rozhodovat s přihlédnutím k tomu, co je mravně správné. A to se právě týká tématu svobody, do jaké míry je totiž ona mravní autonomie možná.

Autonomie, jako právo volit pro sebe určitý způsob života, by jistě za jistých podmínek mohla opravňovat jednotlivce k rozhodnutí se i pro určitý způsob smrti. Uvědomme si, že zde pak operujeme s jistou schopností volby. Samotné spojení schopnosti volby pak vzbuzuje mnoho otázek. Za jakých okolností je člověk schopen se rozhodnout, co ho k rozhodnutí opravňuje a v neposlední řadě zde operujeme i s otázkou zodpovědnosti. Jestliže je mé rozhodnutí zvážením všech možných možností pak mě má svoboda k takovému rozhodnutí ovšem zákonitě uvádí i k zodpovědnosti za má rozhodnutí a jejich následky. Autonomie tedy svoboda spojená s odpovědností.

Vzhledem k našemu tématu, se autonomie opravdu týká schopnosti se samostatně rozhodnout, ale s ohledem na svobodu a schopnost rozpoznání, toho, co je morálně správné. Vzhledem k lidské důstojnosti má každý právo na svobodnou volbu, nicméně schopnost svobodného rozhodnutí je ovlivněna v našem případě okolím.

Pocit „být na obtíž“ nebo pocit „bezmoci“ může rozhodnutí týkající asistovaného suicidia a euthanasie velmi snadno ovlivnit. V tu chvíli je ovšem vlastní autonomie narušena a opět zde vyvstává otázka svobody. Zda podobně ovlivněný člověk s pocitem bezmoci se opravdu rozhoduje svobodně, zda je schopen se tak rozhodovat.

Mluvíme – li o autonomii ve smyslu práva na sebeurčení, je nutné si uvědomit, že právě v souvislosti s pocitem bezmoci, je právo na sebeurčení podmíněno podporou okolí. Pokud není poskytnuta dostatečná péče a podpora, nemusí být právo na sebeurčení naplněno, člověk totiž sám o sobě potřebuje blízkost druhých a jejich oporu.

Jestliže mi pak moje lidská důstojnost dává jasné a neodnímatelné právo na život a moje autonomie mě pak opravňuje k svobodné volbě, k možnosti rozhodnout se, ke svobodě, byť „omezené“ zodpovědností, musíme si položit otázku, zda mé právo na život je i povinností k životu nebo zda mi naopak otevírá nové právo a to právo na smrt.

Argumentace právem na sebeurčení je zde na místě a je velmi častá. „*Velkou váhu přitom sehrává argument disponování vlastním životem, které má ospravedlňovat porušení absolutního zákazu přímého zabití nevinného. Proto dle takové argumentace nedochází k porušení práva na život umírajícího.*“⁴⁰ Tudíž žádám – li, nedochází k žádné formě bezpráví.

Jako filosofický pojem se autonomie objevuje v době novověku. Zvláštní pojetí argumentace v diskuzích k našemu tématu za pomoci autonomie, pak tedy poskytuje Kantův mravní imperativ a jeho ojetí autonomie. Kant totiž tvrdí, že člověk coby rozumná bytost řídí se tím, co je pro společnost a jeho okolí rozumné. Jeho individuální touhy jsou nerozumné, proto se jimi neřídí. Jedinec řídí svůj život tím, co by se mohlo stát obecným pravidlem. Jestliže si pak sám sáhne na život, jedná se o individuální reakci, kterou ovšem sám člověk coby rozumná bytost nemůže chtít. Jestliže se ovšem tímto pohledem zaměříme na euthanasii, vyvstává otázka, zda své individuální potřeby, svou individuální reakci na jistou okolnost, mohu přesunout na druhou osobu, na jiného člověka.

Stejně jako se setkáváme s lidskou důstojností v mnoha lidsko-právních dokumentech, s pojmem autonomie je tomu také tak. V Úmluvě o lidských právech a biomedicíně, tedy v tzv. Biomedicínské konvenci se s autonomií setkáváme v podobě pojmu informovaný souhlas. : „*Jakýkoli zákrok v oblasti péče o zdraví je možno provést pouze za podmínky, že k němu dotčená osoba poskytla svobodný a informovaný souhlas. Tato osoba musí být předem řádně informována o účelu a povaze zákroku, jakož i o jeho důsledcích a rizicích. Dotčená osoba může kdykoli svobodně svůj souhlas odvolat.*“⁴¹ Slovo autonomie zde sice nenalezneme, ale informovaný souhlas je jakýmsi využitím autonomie či jejím ztvárněním v pohledu lidsko-právním.

„*Charta práv umírajících zahrnovala právo na sebeurčení výslovně a také tím, že hovoří například o předchozím prohlášení vůle pacienta pro situace, kdy nebude moci se rozhodovat a vyjadřovat, a o nepřípustnosti provádět zákroky proti vůli pacienta. Jde o snahu*

⁴⁰ sec. cit. Schockenhoff Eberhard: Ethik des Lebens, s. 534., Milfait (online)

⁴¹ sec. cit. Pohled na eutanazii z hlediska kvality a smyslu života, Milfait (online)

respektovat, chránit a zajišťovat autonomii pacienta, která vychází dle lidskoprávního pojetí z lidské důstojnosti, a to i pro případy, kdy není pacient aktuálně schopen ji projevit.“⁴²

Autonomie odvozená od lidské důstojnosti, zavedená do lékařského slovníku především kvůli historickému zneužívání nacistické medicíny v oblasti lékařské etiky a spolupráce s pacientem, musí zahrnovat i pohled na důstojné umírání v souvislosti s doprovázením. Mluvíme tu tedy o nutnosti péče o umírajícího, která zabezpečuje jeho právo na sebeurčení.

Autonomii, svobodu k rozhodování za sebe sama, možnost svobodné volby ve spojitosti se zodpovědností a naším předním tématem euthanasií a asistovaným suicidiem z pohledu Bible rozebereme po přiblížení všech základních pojmů na obecné rovině. Kořeny autonomie spolu s lidskou důstojností si samozřejmě přiblížíme z pohledu židokřesťanské tradice. Spojení autonomie, svobody, zodpovědnosti, lidské důstojnosti z pohledu biblického bude obsahem samostatné kapitoly, která bude volně navazovat na obecné přiblížení těchto pojmů.

2.3 Umírání a smrt

Umírání čili proces směřující ke smrti. Na rozdíl od smrti se ale nejedná o okamžik, ale právě o proces. V tomto procesu mezi životem a smrtí již nedochází k regeneraci. Mluvíme – li tedy o umírání, mluvíme o životním procesu před smrtí, který je jí ukončen.

*„Smrt (mors) je individuální zánik organismu, tedy také člověka.“*⁴³ Je to součást lidského života, který ji podmiňuje. A to z biologického hlediska. Smrt organismu je v podstatě nutná, protože umožňuje vznik organismů nových. Vzhledem k věku můžeme rozlišit smrt předčasnou nebo smrt přiměřenou věku. Eutanázie coby „dobrá smrt“ je pak smrtí přirozenou, pokojnou a věku přiměřenou. Eutanázie coby „smrt z milosti či milosrdenství“ pak přichází při utrpení při umírání bez ohledu na věk.

Smrt tedy nastává v okamžiku, kdy již nelze obnovit životní funkce. Takovým okamžikem konce života pak současná medicína nazývá mozková smrt. Kdy se v podstatě jedná o nenávratnou zástavu či lépe ztrátu veškerých funkcí mozku. Přitom je ale podstatné, že se nehledí na jakoukoli přetrvávající kardiovaskulární činnost. Mozková smrt je tedy konečný stav, neexistují žádné mimotělní metody, kterými by mohla být ztracená či zastavená činnost mozku obnovena nebo nahrazena.

⁴² René Milfait, *Lidská důstojnost*, (online)

⁴³ Helena Haškovcová, *Thanatologie*, s. 109

S pojmem smrt se v kontextu našich dvou zásadních fenoménů euthanasie a asistovaného suicidia setkáváme především v kontextu s důstojnou smrtí. Euthanasie a stejně tak asistované suicidium jsou považovány za formy důstojné smrti, jak jsme již předepsali, pod takovým pojmem si lze představit především smrt bezbolestnou, pokojnou.

Dle myšlenek utilitarismu v diskuzích o euthanasii a asistovaném suicidiu lze užít faktu, jestliže jsou následky dobré, je dobré i jednání a to i naopak. Setkáváme se zde tedy s ospravedlněním soucitem.

V následující kapitole se budeme již pevněji zabývat naším cílem. Smrt a umírání spolu s lidskou důstojností a autonomií si osvětlíme z pohledu židokřesťanské tradice a především v biblickém kontextu. Pokusíme se uvést postavení smrti a umírání kořeny a prameny autonomie a lidské důstojnosti v Bibli a blíže se zaměříme právě na Biblické kontury těchto pojmů v souvislosti s euthanasii a asistovaným suicidiem.

3. Zvolené biblické souvislosti

V tuto chvíli jsme si již upřesnili význam pojmů, se kterými budeme v následujícím textu pracovat a můžeme se blíže zaměřit na náš cíl a téma. V této kapitole se budeme tedy věnovat biblickým konturám lidské důstojnosti, autonomie a postavení smrti a uchopení umírání. Vždy se zaměříme i na vztah těchto kontur k euthanasii a asistovanému suicidiu. Tedy každé jednotlivé téma vždy vztáhneme k těmto dvěma fenoménům.

Postupně si rozebereme jednotlivé pojmy s jejich biblickými konturami. Začneme lidskou důstojností, přes autonomii se pak dostaneme až ke smrti a umírání.

3.1 *Imago Dei*

Stručně jsme si v předcházejících řádcích osvětlili, co rozumíme pod pojmem lidská důstojnost. Můžeme tedy již operovat s faktem, že lidská důstojnost, coby základ lidských práv je vlastní každému člověku bez rozdílu, je neodnímatelná, což je ustanoveno i v mnoha lidsko-právních dokumentech.

Budeme-li v této kapitole lidskou důstojnost a její neodnímatelnost skloňovat v rámci biblického kontextu, budeme hovořit především o dvou zásadních tématech: *Imago Dei* a *Imago Christi*. Obě tyto témata nám jasně určují prameny lidské důstojnosti, její bezpodmínečnosti a to v rovině Bible a žodovsko-křesťanské tradice.

Ve starozákonních textech najdeme již v knize Genesis texty týkající se stvoření člověka. „*I řekl Bůh: ,Učiňme člověka, aby byl naším obrazem podle naší podoby. Ať lidé*

panují nad mořskými rybami a nad nebeským ptactvem, nad zvířaty a nad celou zemí i nad každým plazem plazícím se po zemi. ' Bůh stvořil člověka, aby byl jeho obrazem, stvořil ho, aby byl obrazem Božím, jako muže a ženu je stvořil“ (Gen 1,26-27). A právě odtud vychází idea stvoření člověka k obrazu Božímu, kterému se v následujícím textu budeme věnovat, protože právě od něho se odvíjí biblické kořeny lidské důstojnosti.

Mluvíme-li o starozákonních textech, pohybujeme se v židovské tradici. Zde je stvoření člověka podle obrazu Božího nejhlubší pravdou o člověku a jeho existenci. Tím, že člověk je podoběn Bohu má účast na božském způsobu života. Je v podstatě prostřednictvím toho, co má s Bohem společného. Uvědomme si tedy hlavní myšlenku: Člověk coby obraz Hospodina.

Lidská důstojnost je tak zde vystavěná na ideje obrazu, je jasně dána celým bytím. Což je zásadní okamžik pro porozumění lidské důstojnosti v souvislosti s ideou stvoření člověka k obrazu Boha. Lidská důstojnost stojící na základu člověka obrazu Boha není závislá a neodvíjí se od jednotlivostí člověka tedy např. vlastností. Naopak lidská důstojnost zde stojí na celém bytí člověka. „*obé, tělo i duše, moudrý i pošetilec, svatý i hříšník, člověk v radosti i bolesti, ve své pocitovosti a čestnosti i zlomyslnosti. Obraz není v člověku, obraz je člověk.*“ Důsledkem je porozumění přikázání lásky, které zní dle Lv 19,18 „*budeš milovat svého bližního jako sebe samého. Já jsem Hospodin*“, a jeho odůvodnění: „*kdo miluje obraz Boha, ten miluje to, co miluje Bůh, ten má podíl na Boží lásce. Tato láska je bezpodmínečná a nedbá na zásluhy a vyznamenání člověka.*“⁴⁴

Z tohoto pojetí se pak odvíjí láska k bližnímu. Ta se neváže na jednotliviny člověka (vlastnosti apod.). Jednalo by se o výběr a vyloučení jiných. Jestliže je láska k bližnímu stejně jako důstojnost vlastní všem, protože každý člověk je obrazem Boha, proto láska darovaná jen někomu by vylučovala jiného člověka, který je ovšem také obrazem Boha. Odtud pak klíčící idea člověka, který miluje bližního svého jako sama sebe.

Dostáváme se k tomu, že člověk vděčí za svou existenci Bohu. Mluvíme zde o unikátním vztahu Boha a člověka. Člověk coby stín, který vrhá na Zemi Bůh. Je jím povolán k existenci, k existenci z jeho vůle.

Imago Dei lze dále rozvíjet myšlence člověka coby správce země. Je-li člověk zmocněn ke spravování země Bohem, coby jeho stín, který bůh na zemi vrhá, má jako správce zodpovědnost za druhé. Nikdo nesmí být otrokem, každý člověk je ve vztahu s Bohem, kde může teprve dosáhnout plnosti lidství.⁴⁵

⁴⁴ René Milfait, *Idea člověka stvořeného k obrazu a podobnosti Boha* (online)

⁴⁵ viz René Milfait (online)

Lidská důstojnost vzhledem k myšlence imago Dei je vlastní všem bez rozdílu, je neodebratelná, je právem, jež dává jistou zodpovědnost za okolí člověka, za jeho bližní. Určuje lásku k bližnímu.

Jsou-li tedy všichni obrazem Boha, jsou si rovni. Lidská důstojnost vlastní všem, předurčuje tak jasný princip respektu k bližním. Nelze ji nikomu a nikdy odepřít, což je zásadní pro naše téma. Chrta základních práv umírajících určuje nutnost respektu nemocným a umírajícím. Mluvíme tu tedy o respektu lidské důstojnosti a lidských práv z ní vycházejících pro nemocné, trpící na sklonku jejich života. V situaci, ve které se může objevovat bolest a utrpení, není možné komukoli odepřít důstojnost v jeho vlastní osobě.

Je nutné uvědomovat si jedinečnost každého lidského života. Dochází zde ke zdůraznění úcty k člověku, každý je drahocenný vzhledem k lidské důstojnosti, ovšem ta mu dává nejen práva, ale i zodpovědnost. Stejně jako já jsem obrazem Boha, i ostatní lidé jsou obrazem Boha. Mám tedy zodpovědnost za to, abych se chovala k ostatním, tak jak očekávám, že se budou oni chovat ke mně. Všichni jsme obrazem Hospodina. Každý život je cenný pro Boha, a proto budu-li se dívat jen na sebe, povyšuji se nad Boha, nejen nad člověka, protože ten je jeho obrazem.

Se zodpovědností vycházející z lidské důstojnosti pak souvisí žádost o euthanasii či asistované suicidium. Je tato žádost v souladu se zodpovědností? Jedná se uvědomění si, toho co žádám. Jsem-li zodpovědná za druhé, za mé jednání k druhým, mohu přenést tíhu zodpovědnosti na druhého člověka a žádat ho o ukončení mého života?

Euthanasie a asistované suicidium je ukončení života. Konec života, který mi byl dán, neurčila jsem si ho sobě sama z vlastní vůle, způsobený vlastní rukou nebo rukou jiného člověka na moje přání. Žádost o ukončení života, daru, který nevzešel z vlastní vůle, nýbrž z vůle Boha. Odtud pak vychází často skloňovaná fráze: Bůh život dává, jen on má právo ho také odebrat. Ale je-li můj život darem, mohu s tímto darem nakládat z vlastní vůle? Jistě jsme si již vysvětlili určité podmínky, vztahující se k tomuto daru vzhledem k lidské důstojnosti. Dar důstojného života je podmíněn důstojností všech a jejich rovností v důstojnosti, vzhledem k ideje člověka coby obrazu Hospodina. Stejně tak dar důstojného života podmíněn zodpovědností ke druhým a za druhé vzhledem opět k ideje člověka coby obrazu Boha. Nakládání s darem života tak dostává jistá pravidla, aby tento dar mohli užívat všichni, jimž náleží. Opravdu se ale taková pravidla vztahují i k ukončení života? Euthanasie a asistované suicidium vychází ze smrti, jíž předchází utrpení, tak jako smrt z milosti by pak za jistých podmínek mohla odpovídat lásce k bližnímu.

Ale láska k bližnímu je chápatelná i z jiného pohledu. A to z pohledu péče. V souvislosti s právem na sebeurčení jsme hovořili o nutnosti péče a podpory, protože jinak sebeurčení nemusí být možné. Zde můžeme vidět obraz lásky k bližnímu, na základě které se člověku pak dostává péče a opory i na sklonku jeho života.

Na základě rovnosti a respektu k druhým se člověk nemůže dostat do pozice otroka. Ve spojitosti s touto myšlenkou mě pak napadá otázka práva na život, která jistě vychází i ideje Imago dei, ale hlavně právo na smrt. Jestliže se umírající cítí být otrokem umělého prodlužování života, není pak jeho právem tento život žádat ukončit? Na druhé straně zde leží ovšem ona otázka plného lidství, umírající i v utrpení může být ve vztahu s Bohem, pak je jeho lidství plně naplněno, není pak žádost o ukončení života nemístná?

Zde vidíme, že lidská důstojnost se svými starozákonními konturami může být v argumentacích při diskuzích s tématy euthanasie a asistované suicidium užívána v obou směrech. Hovory s umírajícími, žádajícími biblické kontury těchto fenoménů a témat jich se týkajících, tak mohou být vedeny na této starozákonní úrovni. Polemika je zde jasně zřetelná.

Umírající, nemocný má svou důstojnost a naši povinností je ji respektovat a k tomuto respektu napomáhat. Hovoříme-li pak o lidské důstojnosti coby základu lidských práv, jasně určuje právo na život, se kterým ovšem úzce souvisí otázka povinnosti k životu, u které může být argumentováno, jak nemožností bytí otrokem, vzhledem k nutnosti respektu každého člověka, tak vůlí Boha ke stvoření člověka, který určuje lidskou existenci a její trvání.

V otázce lidské důstojnosti, která bývá spolu s euthanasií a asistovaným suicidiem často skloňována, užívána jako argument, jsme tak našli jasné starozákonní kontury, které lze při diskuzích o těchto fenoménech užít. Nyní se ovšem posuneme v otázce lidské důstojnosti dále a to k ideji Imago Christi, tedy do novozákonních kontur.

3.2 Imago Christi

Novozákonní podoba stvoření člověka k obrazu božímu je jistým vyvrcholením. Jako zcela pravdivé zobrazení Boha, jako zcela pravý obraz Boha zde vystupuje Ježíš. Ten se skrze jeho osobu nechává poznat a ukazuje tak ideu imago Dei. Ježíš tak jako vrcholný obraz Boha vystupuje jako cesta, jíž následovat znamená zrcadlit v sobě toto vrcholné podobenství.

„V Ježíši Kristu se projevuje skutečná tvář člověka jako v jasně osvětleném obraze a podobenství bez všech znetvoření a zatemňování, která ulpívají na každém obraze, který si člověk koncipuje sám o sobě, nebo si o něm činí druzí. V Ježíši Kristu nám Bůh staví před oči svůj obraz a podobenství, abychom poznali, k jaké důstojnosti jsme povoláni (...) Teprve

*v Ježíši Kristu jako praobrazu skutečného lidského bytí je zřejmé, co pro člověka znamená život ve svobodě a lásce, spravedlnosti a solidaritě.*⁴⁶

Osoba Ježíše je tak nejvyšším naplněním lidství, které odkazuje každého člověka k nejvyšší důstojnosti. Ježíš jakoby vystupoval coby vzorec pravdivého lidství.

Osoba Ježíš nás odkazuje k tématu utrpení, které prožil na kříži a také k tématu utrpení při umírání, na základě kterého pak leží otázka euthanasie a asistovaného suicidia. Ježíš coby vrcholný odraz Boha, na základě neodjímatelnosti lidské důstojnosti je tak jeho obrazem i v nezměrném utrpení, které prožívá. Tak i umírající či smrtelně nemocný člověk může zakoušet utrpení a stále je odrazem Boha. Bůh je tak i v bolesti, utrpení a smrti. Ani při sklonku života tak člověka neopouští, naopak přijme-li člověk jeho přítomnost, vztah se posiluje.⁴⁷

Stále se tedy pohybujeme v té myšlence, že coby obraz Boží jsme ve společenství s Bohem i v době umírání, i v době utrpení a smrti, nejsme tak osamoceni a plnosti naší osobnosti je lidská důstojnost nám neustále vlastní. Stejně tak vzhledem k zodpovědnosti respektujeme důstojnost druhých v době umírání a tak argumentace nedůstojností umírání nemusí být zcela na místě, neboť právě důstojnost v hloubky naší osobnosti nelze odebrat.

Operujeme – li s lidským životem coby darem božím, je nutné si uvědomit přijetí tohoto daru zodpovědně. Toto pojetí inklinuje k tématu ochrany života a to každé jeho fázi. *„Ospravedlnění skrze víru v Ježíše Krista ukazuje na to, že postavení lidského života jako ospravedlněného se zřetelem na Boha, znamená status, který propůjčuje Stvořitel ze své lásky a který je odůvodněn smrtí a vzkříšením Ježíše Krista. Tento status neplyne z morálního výkonu nebo lidské zodpovědnosti. Idea člověka stvořeného k Božímu obrazu a podobenství a vrcholně naplněného, interpretovaného a předloženého Ježíšem Kristem potvrzuje jedinečnou důstojnost lidského života, která „předčí podmíněnou hodnotu, která pochází z lidské síly a lidských předností.“ Dokládá také základní odkázanost lidského života jako jeho nezbytné a podstatné dimenze, a to včetně závislosti na faktorech, které se vymykají lidské kontrole a dispoziční moci. Základní a zásadní vztah člověka s Bohem skrze Ježíše Krista se potom odráží v síti jeho různých vztahů.*⁴⁸

Novozákonní kontury lidské důstojnosti tak pokračují a rozšiřují ideu člověka coby obrazu Hospodina. Biblické kontury pramenů lidské důstojnosti nám tak ukazují možné argumentační procesy na téma euthanasie a asistované suicidium. Lze vidět, že v oblasti hojně

⁴⁶ Sec.cit. Schockenhoff Eberhard: Ethik des Lebens. *Grundlagen und neue Herausforderungen*, s. 189-190, René Milfait (Online)

⁴⁷ René Milfait (online)

⁴⁸ René Milfait, *Lidská důstojnost*, (online)

užívaného argumenty lidské důstojnosti ve spojitosti s našimi dvěma fenomény lze tyto biblické kontury užívat v obou směrech, jak pro obhájce tak odpůrce. Stejně tak a to je podstatnější, lze tyto kontury užívat i při hovorech s umírajícími, mohou osvětlit mnoho otázek. Lidská důstojnost je vlastním všem bez rozdílu, je právem i zodpovědností a základem pro přikázání lásky, které v novozákonní podobě vrcholí v přikázání lásky k nepřítelům. Stává se tak symbolem pro solidaritu s bližním, kterou lze užívat v hovorech o našich fenoménech.

3.3 Přikázání lásky

Několikrát jsme v souvislosti s ideou člověka stvořeného k obrazu Božímu zmínili lásku k bližnímu. Pojdme se nyní blíže podívat právě na přikázání lásky a propojit ho s naším tématem euthanasie a asistovaného suicidia.

Chceme-li se zabývat přikázáním lásky tedy láskou k bližnímu, je nutné určit, kdo je na základě biblických textů mým bližním. Díky novozákonním textům (např. podobenství o milosrdném samaritánovi) můžeme tvrdit, že bližním je ten, kdo je v nouzi a potřebuje naši pomoc. *„Bližním je pro mě každý, jemuž jsem právě povolán pomoci, protože jsem se s ním dostal do této konkrétní situace skrze řízení osudu života (...) Protože věřící křesťané nevidí za příznivým řízením osudu života náhodu nebo slepý osud, ale v něm odhalují Boží vůli, kterou Ježíš hlásá jako nárok definitivní Boží vlády proti všem partikulárním tendencím tradice výkladu Lev 19,18, znamená to zároveň: jako bližního považujeme každého, jehož nám Bůh staví do cesty, nebo spíše, jemuž se stáváme bližním v dané situaci prostřednictvím Božího povolání.“⁴⁹*

Základem přikázání lásky je láska Boha k člověku a to skrze Ježíše, odpovědí člověka na tuto lásku je pak jeho vlastní chování k sobě a k druhým, operujeme zde stále s pravidlem člověk coby obraz Boha. Vrcholem Boží lásky je Ježíš a jeho příběh.

Uvědomme si, že vzhledem ke vztahu Boha a člověka, lidská láska a láska Boha patří k sobě. *„Na základě přicházejícího bezpodmínečného přijetí, bezpečí, respektování, úcty, cenění, potvrzení a uznání důstojnosti, emoční vřelosti, náklonnosti a oddanosti může někdo překonávat strach(y), odmítnutí, zamítnutí, vyloučení, bazální pocity méněcennosti, sklony k sebeodmítání, pohrdání sebou, sebezpoškozování i špatné přizpůsobování se sociálnímu okolí, a tím i odbourávat špatné a nesprávné chování a jednání.“⁵⁰*

⁴⁹ sec.cit. RM: Schockenhoff Eberhard: Grundlegung der Ethik. Ein theologischer Entwurf, s. 225-226., René Milfait (online)

⁵⁰ René Milfait, *Způsobilst stávat se bližním* (online)

Vztah k Bohu na základě jeho bezpodmínečné lásky je tak důvodem etického jednání. „*Bůh je taky všude tam, kde někdo trpí a „kde na to lidé odpovídají s lidskostí.*“⁵¹ Vidíme a sledujeme, že Bůh je přítomen i v utrpení. A To bez rozdílu toho, kdo utrpení prožívá. Příkázání lásky je tak jistým symbolem lidskosti, což právě dokládá příběh Ježíše.

Příkázání lásky jako takové graduje a vrcholí v příkázání lásky k nepřítelům. „*V Matoušově evangeliu zaznívá totiž v rámci Ježíšovy horské řeči tato antiteze: „Slyšeli jste, že bylo řečeno: Milovati budeš bližního svého a nenávidět nepřítele svého. Já však vám pravím: Milujte své nepřátele a modlete se za ty, kdo vás pronásledují, abyste byli syny nebeského Otce; protože on dává svému slunci svítit na zlé i dobré a déšť posílá na spravedlivé i nespravedlivé. Budete-li milovat ty, kdo milují vás, jaká vás čeká odměna? Což i celníci nečiní totéž? A jestliže zdravíte jenom své bratry, co činíte zvláštního? Což i pohané nečiní totéž? Buďte tedy dokonalí, jako je dokonalý váš nebeský Otec“ (Mt 5,43-48).*“⁵²

Láska jen k tomu, kdo miluje mne, se ukazuje jako výraz sobeckosti. Proto se láska i k nepříteli, protože i ten je obrazem Božím, ukazuje jako kritérium určitého mravního smýšlení. Zde pak mluvíme jak o smýšlení tak i chování. „*Přání a výzva učit se milovat i toho, kdo se dopustil bezpráví, chce vyloučit lhostejnost vůči jeho dalšímu smýšlení a jednání a staví na společné důstojnosti. Svým činem se provinil proti Bohu i proti mravnímu určení oběti i svému.*“⁵³

Lásku tedy považujeme za nejvyšší ctnost či základní ctnost. Uvažujeme - li o životním modelu lásky, zobrazujeme si Ježíše. Boží láska je dar a nabídka, jen tak může dojít k naplnění lásky ke druhým. Tento dar lásky je pak nabízen právě skrze osobu Ježíše a jeho svědky. „*Boží láska k člověku může taky působit ochotu ke změně smýšlení, k vyznání vin a hříchů, ke smíření a odpuštění a k následnému životu dle spravedlnosti a milosrdenství. Etické jednání člověka v tomto smyslu je důsledkem (ne předpokladem!) příchozího Božího království a způsobem, jak se toto Boží království stává viditelným. Okruh adresátů příkázání lásky se rozšiřuje a univerzalizme (od příslušníků vlastní skupiny, souvěrců, přes lidi v nouzi až k nepřítelům a prostě ke všem)*“⁵⁴: „*Lásku k bližním máme uskutečňovat vůči všem lidem bez ohledu na to, zda stojí na naší straně nebo zastupují naše zájmy, zda od nich můžeme očekávat výhodu, prospěch nebo zda nás chtějí poškodit, zda disponují mocí a vážností nebo zda patří k bezmocným a pohrdaným.*“⁵⁵

⁵¹ René Milfait, *Způsobilst stávat se bližním* (online)

⁵² René Milfait, *Způsobilst stávat se bližním* (online)

⁵³ René Milfait, *Způsobilst stávat se bližním* (online)

⁵⁴ René Milfait, *Způsobilst stávat se bližním* (online)

⁵⁵ sec cit. Ernst Stephan: *Grundfragen theologischer Ethik*, s. 77-79., René Milfait (online)

Příkázání lásky je tak jistým synonymem pro ochranu lidského života. Charta práv umírajících je postavena na respektu lidské důstojnosti a tento respekt umožňuje důstojné umírání. Tento respekt a ochrana lidské důstojnosti je v podstatě projevem lásky k bližnímu. Charta mluví o prodlužování lidského života a z tohoto důvodu nutnosti stanovení takových kroků, které povedou k důstojnému umírání, medicína by tak měla brát ohledy nejen na prodloužení lidského života, ale také na úlevu od utrpení. Lásky k bližnímu, která se projevuje péčí a starostí o druhého, neboť jako je Bůh přítomen i v utrpení a neopouští člověka, člověk jakožto obraz Boha je v nouzi a utrpením se svým bližním. Dostáváme se tak pojmu paliativní péče a doprovázení umírajících a uvědomme si, že spojujeme biblické pojetí lásky k bližnímu s lidskoprávním dokumentem.

Charta se vyjadřuje pro paliativní péči. Díky unikátnímu vztahu člověka k Bohu, jeho bezmezná lásce a přijetí, cítí člověk jeho přítomnost i v utrpení a bolesti. Bezmezná přijetí ulevuje člověku od utrpení a odstraňuje pocit samoty. I v čase umírání, tak nacházíme Boha, vědomí Boží lásky pak zabraňuje jakémukoli sebepoškození či sebezabití, tedy mluvíme zde o ulehčení utrpení s pomocí přítomnosti Boha a jeho přijetím. Díky unikátnímu vztahu, jeho bezmezná lásce a přijetí, cítí člověk jeho přítomnost i v utrpení a bolesti. Bezmezná přijetí ulevuje člověku od utrpení a odstraňuje pocit samoty. I v čase umírání, tak nacházíme Boha, ulehčení utrpení, o kterém mluví i Charta, vidíme zcela jasně. A také zde vidíme podobnost ve vyjádření se pro paliativní péči. Spatřujeme zde hlubokou ochranu lidského života. Ani biblické texty, ani Charta se nevyjadřují pro ukončení života pro vyžádané zabití, naopak je velmi znatelná ochrana života.

Soudní přelíčení E.S.L.P. Prejty versus Spojené království jsme také ve smyslu ochrany života zmiňovali. Vzhledem k právu na život a článku 2 Úmluvy hovoříme v kontextu biblických textů o člověku stvořeného k obrazu božímu. Dle Úmluvy je právo na život chráněno zákonem, právo na život každého bez rozdílu je pak podpořeno jasnou rovností všech vzhledem k ideje Imago Dei. Stejně jako toto právo v rámci Úmluvy nemůže obsahovat negativní právo na smrt, hovoříme tak i vzhledem k člověku jakožto obrazu Boha. Právo na ukončení života tedy daru, který určil Hospodin dle vlastní vůle, nám nenáleží. Článek 3 o zákazu mučení, který byl soudem vzhledem k paní Pretty posouzen, tak že nevzniká tímto povinnost státu pro legalizaci asistovaného suicidia, jasně opět odkazuje k ochraně života vzhledem k lásce k bližnímu. Lásky k bližnímu coby odpověď na bezmeznou lásku boží nemůže obsahovat negativní právo na smrt, právo na smrt není odpovědí na boží lásku.

Lidskou důstojnost ve spojitosti s euthanasií a asistovaným suicidiem ve světle Bible jsme si tak přiblížili. Nyní se můžeme věnovat tématu autonomie v biblickém kontextu.

3.4 „Nezabiješ“ – Člověk odpovědný

Autonomii tedy právo volby pro sebe sama, či právo na sebeurčení jsme obecně specifikovali již v kapitole o autonomii. Nyní využijeme již přiblížené ideje Imago Dei v souvislosti se zodpovědností s právem na smrt a právem na život. Spolu se zodpovědností se budeme zabývat otázkou přenesení zodpovědnosti na druhou osobu v souvislosti s euthanasií a asistovaným suicidiem v kontextu Dekalogu a přikázání „Nezabiješ“, které bude pro tuto kapitolu nejpodstatnější. Také si přiblížíme postavení umírající v historickém kontextu Bible, abychom sledovali autonomii umírajícího v biblických konturách.

Již jsme hovořili o zodpovědnosti vyplývající z daru důstojného života. Je-li tento dar bez rozdílu darován všem lidem stvořeným k obrazu Božímu je nutno respektovat tuto danost. Mám odpovědnost za tento respekt, za své chování ke druhým, mám odpovědnost za druhé. Tak moje volba, rozhodnutí o mě samotném má stejné „omezení“. Opět se dostáváme k otázce předání vlastní odpovědnosti na druhou osobu. Mohu žádat po druhém člověku, aby ukončil můj život, byť z milosti nebo žádat o pomoc při vlastnoručním ukončení života, byť z milosti a z důvodu nesnesitelného utrpení? Stejně jako je lidská důstojnost spolu s autonomií vázána na celostní bytí, nikoli na jednotliviny, nelze odpovědnost plynoucí z lidské důstojnosti odsunout či odstranit nebo přesunout na někoho jiného.

Mohu tedy žádat, ovšem zodpovědnost je mi stále vlastní. Dostáváme se zde ovšem ke druhé straně mince. Může druhý člověk vyhovět mé žádosti? Na tomto místě bych si dovolila přiblížit téma Dekalogu a především přikázání „Nezabiješ“. Z biblického pohledu se toto téma odráží v rozhodnutí lékaře vyhovět či nevyhovět žádosti o euthanasií či asistované suicidium.

Mluvíme-li o dekalogu, jedná se o deset božích přikázání, které nalezneme v Bibli, v potaz je nutno brát dva odkazy, ze kterých pro uchopení dekalogu vycházíme: Ex 20,1 – 17 a Dtn 5,6 – 21. Pro naše téma je nejpodstatnější přikázání „Nezabiješ“, které blíže specifikujeme. Nejprve si obecně přiblížíme téma dekalogu a poté se budeme věnovat již tomuto přikázání.

Deset přikázání, z nichž právě první dává celému textu podstatu a právě skrze první přikázání je celé desatero uchopitelné. „*Já jsem Hospodin, tvůj Bůh; já jsem tě vyvedl z egyptské země, z domu otroctví.*“⁵⁶ Z tohoto je jasně viditelné osvobozující jednání Boha, vyvedení z Egypta se tak stává jistým uzavřením smlouvy, jejímž adresátem je člověk. Ovšem

⁵⁶ Bible (online)

člověk, který má zkušenost s Bohem, tedy člověk žijící s ním ve společenství. Pro něho je tak dekalog určitým darem svobody, darem Boha lidu. Tato svoboda je ovšem opět zodpovědná. Uvědomme si, že stále platí idea Imago Dei. Zodpovědná svoboda je darem, svoboda, která ctí druhého. Proto právě smlouva s Hospodínem, který jasně určuje hranice svobody, ne pro její omezení, ale pro jasnou specifikaci hranice, kde již svoboda není možná, tedy tam kde narušuje svobodu druhého.

Smlouva tak není zákonem, mravním pravidlem, ale je nabádáním a je darem, ze kterého jasně vyplývá, i spolu s ideou stvoření člověka k obrazu Boha, následování Hospodina.⁵⁷

Zde si dovolím malý exkurz blíže k našemu tématu. Následujeme tedy Hospodina, toho, který vyvedl lid z Egypta, ze země otroctví a nesvobody. Bylo to tak pro židovský lid místo obrovského utrpení a útlaku. „Z názvu Egypt můžeme na základě jazykového rozboru znalců hebrejštiny vyčíst, že se jednalo a jedná o bezvýchodnou situaci a stav absolutního a existenciálního ohrožení a sevření, což lze vystihnout pojmy *dům otroctví, velký hrob, kde vládne náboženský a ekonomický útlak. Dostat se z takového živoření spíše asi než života vyžaduje pomoc, již poskytuje Hospodin a která se pak stává motivací pro jednání toho a těch, kdo takové vysvobození či vyvedení prožili a prožívají.*“⁵⁸ Podobné utrpení může zažívat člověk umírající v bolestech, jeho umírání může být jistým otroctvím, je tak jeho vlastním Egyptem, ze kterého chce odejít. Ve spojitosti s následováním Hospodina pak lékař konající ve smyslu euthanasie a asistovaného suicidia vysvobozuje umírajícího s otroctví. Jistě ovšem musíme brát v potaz všechna předešlá fakta a etické otázky. Může na sebe lékař vzít odpovědnost vlastní Hospodinu, který byl tím, jež člověku daroval život z vlastní vůle? Posouzení utrpení je subjektivní. Ač bereme v potaz informovaný souhlas i jasnou žádost, vědomou a několikrát zopakovanou, která pramení z nesnesitelného utrpení, stále zde zůstávají tyto otázky bez odpovědí, které jsou zakořeněné v každém člověku. Člověk si nesmí hrát na Boha, je jen jeho odrazem nikoli Bohem, ale jeho partnerem. Prohlašování člověka za Boha je ztrátou svobody.

Hospodin se skrze Dekalog sděluje lidem, je zde jasně znatelná jeho stálá přítomnost i v době utrpení, smrti a umírání. Tuto přítomnost pak opět vztahujeme k našemu tématu. Uvědomme si, že je-li Bůh přítomen u umírajících, v jeho stopách bychom ani my neměli opouštět umírající a nemocné.

⁵⁷ viz René Milfait (online)

⁵⁸ Sec cit. Srov. Jiří Beneš: Desítka. Desatero aneb deset slov o Bohu a člověku, s. 57-63., René Milfait (online)

Ukázali jsme si obecné kontury dekalogu ve spojitosti s našimi dvěma fenomény. Měli bychom si jasně uvědomovat již nastíněný přesah našeho tématu k biblické stránce. Naznačili jsme již euthanasii a asistované suicidium coby vyvedení z otroctví a utrpení, k tomuto tématu se jistě vztahuje přikázání „Nezabiješ“, které si v následujících řádcích osvětlíme.

Pro naše téma je základním přikázáním „Nezabiješ“. Musíme si totiž uvědomit, že toto přikázání nám jasně ukazuje důležitost ochrany života.

V souvislosti s tímto přikázáním se můžeme setkat s několika překlady : Nezabiješ, nezabíjíš nebo nezabíjej, stejně tak nebudeš vraždit či nevraždi. (srov. Ex ,13/ Dt 5,17). Dle těchto překladů můžeme uvažovat o co nejlepší specifikaci toho, koho nelze zabít. „*Hospodinův vyznavač nikoho úmyslně nevraždí ani nezabíjí z bezuzdnosti nebo nedbalosti. Mínil se proto předně vražda, tedy akt svévolného zničení života, a dále nezákonné zabití, které narušuje společenství.*“⁵⁹ To je pro nás velmi podstatné. Ve smyslu tohoto přikázání v biblickém kontextu hovoříme o svévolném zabití, o násilném činu proti nevinnému a bezradnému člověku, o záludném činu, který ukončuje život člověka. Přikázání tedy zakazuje a zapovídá násilné zavinění smrti, upozorňuje na nezákonné zabíjení, ale nevztahuje se na všechny typy zabíjení.

Biblický kontext zákazu zabíjení má hluboké kořeny již ve starozákonním pojetí stvoření člověka. Již jsme mluvili o člověku coby Imago Dei. Z tohoto pojetí nám jasně vyplývá, že jakýkoli čin, který je veden proti člověku, je v podstatě veden proti Bohu. „*Protože On jako Stvořitel zůstává Pánem života.*“⁶⁰ Násilné ukončení života druhého je tak jakýmsi lidským zásahem do Božího díla.

Stejně tak jsme již hovořili o přikázání lásky. „*Kdo ctí Boha, uznává druhého jako druhý sama sebe a neničí jeho život ani jeho nejintimnější vztahy, ani ho neokrádá o jeho svobodu, jeho právo a jeho vlastnictví, nedělá to ani v myšlenkách, protože žádost pohání k tomu, aby to bral*“⁶¹ Tudíž můžeme hovořit souvislosti přikázání lásky a zákazu zabít. Protože kdo svému bližnímu prokazuje lásku, respekt nemůže porušit zákaz zabíjení.

„*Hlubší odůvodnění zákazu zabít, které se opírá o víru v Hospodina, vede k rozšíření ustanovení na ochranu života.*“⁶² Opět zde tedy operuje z bezmeznou a bezpodmínečnou láskou Boha, se kterou by bylo v naprostém rozporu, kdyby se lidé navzájem ohrožovali. Víra v Hospodina tak v podstatě poskytuje ochranu druhých a zajišťuje pocit bezpečí.

⁵⁹ René Milfait. *Biblické základy zákazu zabít* (online)

⁶⁰ René Milfait. *Biblické základy zákazu zabít* (online)

⁶¹ René Milfait. *Biblické základy zákazu zabít* (online)

⁶² René Milfait. *Biblické základy zákazu zabít* (online)

Zákaz zabití tedy není zcela absolutní vztahuje se pouze na určitý způsob zabití. Podobnost s Chartou práv umírajících je velmi zřetelná: „(1) Každý má právo na život. Lidský život je hoděn ochrany již před narozením. (2) Nikdo nesmí být zbaven života (...) (4) Porušením práv podle tohoto článku není, jestliže byl někdo zbaven života v souvislosti s jednáním, které podle zákona není trestné.“⁶³ Ochrana života je hluboce zakořeněna, nicméně zákaz zabití je jak v biblickém kontextu, tak u Charty jasně a striktně ohraničen. Mluvíme –li o zákazu zabití ve smyslu násilného aktu, euthanasie ani asistované suicidium této představě neodpovídá. Ukončení života na žádost bližního v nejlepší vůli o ukončení jeho utrpení a bolesti, nemůže být v žádném případě bráno jako násilný akt.

„Protože On jako Stvořitel zůstává Pánem života.“ Mluvíme – li o zákazu zabití ve smyslu imago dei a bereme v tak v potaz lidský život coby Hospodinovu vůli, musíme s přihlédnutím k našemu tématu konstatovat, že euthanasie a asistované suicidium dané představě naprosto neodpovídá. Tedy setkáváme se s naprostým opakem. Euthanasie ani asistované suicidium neodpovídá zákazu zabití ve smyslu násilného činu, ale je naprosto neslučitelné s přihlédnutím zákazu zabití ve smyslu stvoření člověka k obrazu božímu. Nejde tedy o násilný akt a přesto je ukončení života druhého člověka byť v nejlepší vůli neslučitelné s tímto zákazem.

„Kdo ctí Boha, uznává druhého jako druhý sama sebe a neničí jeho život ani jeho nejintimnější vztahy, ani ho neokrádá o jeho svobodu, jeho právo a jeho vlastnictví, nedělá to ani v myšlenkách, protože žádost pohání k tomu, aby to bral“⁶⁴ Láska k bližnímu s ohledem na vůli Hospodina ve stvoření člověka, stále neopravňuje k ukončení života bližního. Na druhé straně kdo ctí Boha neničí život druhého. Není právě umělé prodloužování života jeho ničením? Láska k bližnímu se vyznačuje pomocí v nouzi, je-li pak bližní v nouzi utrpení, byť i v něm je přítomen Bůh a on si jeho vztah a přítomnost neuvědomuje, žádá-li on ukončit svůj život, může být moje láska k bližnímu projevena vyhověním jeho žádosti nebo naopak se může projevit v pomoci, která napomůže člověku k nalezení vztahu k Hospodinovi.

To již úzce souvisí s vírou v Hospodina, která podněcuje k přijetí jeho lásky a vztah k němu. Víra má tak účinek několikanásobný. Ukazuje v utrpení přítomnost Hospodina, čímž napomáhá ulehčení utrpení. Dále víra Hospodina podněcuje k pomoci bližnímu čímž je odpovědí na boží bezpodmínečnou lásku.

Zákaz zabití lze ještě ovšem rozšířit a to ve smyslu výkladu přikázání lásky s ohledem na tělesný život bližních: „Martin Luther: Malý katechismus – máme milovat Boha a mít

⁶³ Charta základních práv EU (online)

⁶⁴ René Milfait. Biblické základy zákazu zabití (online)

*k němu bázeň tím, že nebudeme poškozovat bližního na jeho těle, ani mu působit utrpení, nýbrž mu pomáhat a podporovat ho ve všech tělesných nouzích. Zejména mu jde o fyzickou existenci, zachování života.*⁶⁵

Ve Velkém katechismu pak Luther přesahuje klasický výklad přikázání. *„Proviněním proti přikázání „nezabíjej“ je již odepření lásky, která jej udržuje při životě, a nejen vědomé poškození; slouží to k ochraně a podpoře bližních, jedná se o přikázání ochrany k zachování života druhých, a to v plném smyslu. Proto: udržuj bližního při životě tím, že mu v negativním ohledu neublížíš, pak ale i v pozitivním smyslu tím, že mu pomůžeš v každé nouzi.*⁶⁶

Malý katechismus je pro naše téma stěžejní. Jestliže jsme si pokládali otázku, zda pomocí v nouzi je ukončení utrpení ve formě euthanasie a asistovaného suicidia nebo zda je pomocí hledání cesty k Hospodinu, zde máme jasnou odpověď. Zachování života je zde stavěno nejvyš. Ukončení života bližního v utrpení, tak nemůže dle těchto názorů brát na zřetel.

Ve velkém katechismu pak vidíme posun, nejenže zde pokračuje téma ochrany života, ale navíc je zde jasné naznačení nutnosti péče o bližního, které v našem případě můžeme přenést na paliativní péči a doprovázení umírajícího, nemocného.

Jasně tedy vidíme, že proti zákazu zabít zde stojí přikázání lásky. Tedy z pohledu biblického jasně vidíme podporu péče o umírající nikoli pak podporu vyžádaného zabítí.

Kalvínské pojetí a výklad přikázání toto pojetí pouze podporuje, *„zakazuje se každý způsob bezpráví a používání násilí vůči (nevinnému) bližnímu i požadavek lásky s ohledem na existenci bližního. Protože výsledkem –shrnutím je přikázání „milovat svého bližního“.*⁶⁷

Z křesťanského pojetí tak podpora paliativní péče a její upřednostnění před euthanasií a asistovaným suicidiem je ještě více vystižena Encyklikou Evangelium vitae, *„přikázání „nezabíjej“ určuje východisko pro cestu v pravé svobodě, která vede k tomu, že podporujeme aktivně život a rozvíjíme určité postoje a způsoby jednání ve službě životu, čímž naplňujeme zodpovědnost vůči lidem, kteří se nám svěřili, a vyjadřujeme v jednání a v pravdě Bohu naši vděčnost za velký dar života*⁶⁸

Pro naše téma zůstává stěžejní, že při diskuzích o tématech euthanasie a asistovaného suicidia můžeme jistě využít zmíněné biblické kořeny.

⁶⁵ René Milfait. *Biblické základy zákazu zabít* (online)

⁶⁶ René Milfait. *Biblické základy zákazu zabít* (online)

⁶⁷ René Milfait. *Biblické základy zákazu zabít* (online)

⁶⁸ René Milfait. *Biblické základy zákazu zabít* (online)

3.5 Sociální vyloučení nemocných a umírajících?

Vzhledem k pojetí smrti v Bibli coby spojení s hříchem a trestem, což se vztahovalo i k nemoci, bylo postavení nemocného/umírající ve společnosti synonymem pro vyloučení. Nemoc a umírání byla jakousi tělesnou a duševní nouzí, Bůh coby jediný lékař, jak se vyznačuje starozákonní pojetí smrti, nemoci a umírání, nepomohl – li člověku v takové chvíli, značil tak jeho situaci jako trest za jeho hříchy.

Až kniha Job tuto myšlenku změnila a později také novozákonní příchod Ježíše Krista, který navštěvoval umírající, nemocné uzdravoval a tak v podstatě narušil jejich sociální vyloučení, jako by je opět přivedl do středu dění společnosti.

V Bibli můžeme díky těmto faktům rozlišit dvě skupiny umírajících. Jedni umírali odděleni od Boha, ti ho nepřijali, takové pojetí rozumíme především u lidu staré smlouvy, kde byla smrt chápána jako naprostý konec. Druzí pak nacházeli pocit jistoty, ti, kteří byli spřízněni s Bohem a přijali ho. Jejich umírání pak bylo snazší, protože již žili ve společenství s Bohem.

Umírající a nemocní tak stáli mimo celou společnost, ačkoli smrt jako taková byla a je součástí každého člověka. Uvědomme si, že vyloučení ze společnosti se změnilo v novozákonním pojetí. Byl zde pevný princip domácího umírání, tedy doma u rodiny. Současný princip umírání institucionalizoval. Vznik hospiců a rozšíření paliativní péče by mělo podporovat důstojné umírání.

3.6 Umírání a smrt

*„Bible spojuje smrt s hříchem. Smrt je manifestací pádu prvních lidí před Bohem. První člověk nepodléhal nutnosti zemřít, byl svobodný ve svém výběru. Ale vybral si, že neposlechne Boha a jedl ze stromu poznání, a tak upadl do hříchu a ztratil svou nevinnost. Hřích se tak dědičně přenesl na každého z lidí.“*⁶⁹ Bible rozeznává trojí smrt. V první řadě se jedná o fyzickou smrt, o které jsme se již zmínili, jde o zastavení biologických procesů. Za druhé zde je smrt duchovní a v neposlední řadě smrt mystická, která je vítěznou nad smrtí fyzickou.

„Ježíš Kristus říká: "Vaše srdce ať se nechvěje úzkostí! Věřte ve mne! Já jsem vzkříšení a život. Kdo věří ve mne, i kdyby zemřel, bude žít navěky. Já jsem ta cesta, pravda a život!" (srv. Jan 11,25. 14,1.6). Vzkříšený Kristus je základem a zdrojem budoucího vzkříšení člověka: Kristus vstal z mrtvých "jako první z těch, kteří zesnuli... Pro spojení s Adamem

⁶⁹ Lucie Malinová, *Kulturně – antropologická studie prostředí smrti a umírání*, s. 9 (online)

*všichni propadli smrti, ale pro spojení s Kristem všichni budou povoláni k životu" (srv. 1 Kor 15,20-22).*⁷⁰

Zde tedy vidíme i tuto pozici smrti v biblickém kontextu. Skrze víru v Ježíše přichází k lidem jistá naděje i v utrpení a umírání. Což může být právě velmi podstatné pro naše téma. Již jsme mluvili o tom, že Hospodit zůstává s člověkem i v utrpení, člověk přijme –li to, nezůstane osamocen a navíc, díky osobě Ježíše se mu dostává skrze víru naděje, že smrt není úplný konec.

Z předešlých řádků jsme pochopili, že umírající byli vytěsněni mimo společnost. Smrt a umírání přestali být tabuizovány až v novozákonní podobě s příchodem Ježíše Krista. Pro lepší přiblížení smrti v biblickém kontextu a zejména z pohledu novozákonního využijeme myšlenky Karla Rahnera.

3.6.1 Křesťanské pojetí smrti: Karel Rahner

Německý teolog Karl Rahner ve svých textech na téma křesťanské umírání mluví o všeobecnosti smrti. Tento výrok má souvislost s biologickou stránkou umírání. Jde o to, že člověka je nutno chápat jako celistvou osobu i s jeho duchovní stránkou. Pak si musíme uvědomit, že člověk ke smrti tak říkajíc směřuje a to především zevnitř. Člověk je smrtelný. Rahner v tomto směru argumentuje duchovní svobodou. *„Svoboda je možnost ustavení něčeho definitivního, nepřekonatelného, co se ze své moci stává tím, co má být a co nemá pominout - je zavoláním neodvolatelného.“*⁷¹ Tělesnost člověka, tedy jeho biologická stránka je v podstatě realizací svobody. *„Když svoboda vchází do dimenze otevřeného stávání se, aby samu sebe realizovala, chápe se této tělesnosti, aby ji překonávala v procesu vlastního zdokonalení; chce ji mít smrtelnou, aby sama mohla být pravou nesmrtelností, která není nekonečným pokračováním v čase, nýbrž platností toho, co bylo učiněno jednou provždy a tak je nadčasově věčné“*⁷² Naše svoboda nás vede ke smrti. Je nutné ukončit dozrávání, aby mohlo dojít k dokonalosti. Realizace svobody je tu nedokonalá a lidská vůle proto směřuje ke smrti, aby dosáhla dokonalosti.

V křesťanské tradici operujeme s dokonalostí z milosti boží, která má své kořeny u prvního člověka v ráji, kterému byla nabídnuta. Rahner tvrdí, že i tam by člověk přijal svou tělesnost, aby se vyhnul pomíjivosti.

Svoboda realizovaná v tělesnosti je v podstatě zvenčí vystavena zásahům ostatních. Tělesnost je místo, kde svoboda v podstatě trpí. Posledním projevem svobody je tedy, buď

⁷⁰ *Smrt a posmrtný život* (online)

⁷¹ Karl Rahner, *O křesťanském umírání* (online)

⁷² Karl Rahner, *O křesťanském umírání* (online)

přijetí či naprosté odmítnutí konečnosti lidského bytí, protože pak přichází okamžik, kdy svoboda trpí, je totiž naprosto bezmocná, proti vytržení ze své dosavadní podoby. O člověku tak rozhoduje Bůh, ne on sám.

Můžeme tvrdit, že celý život je cestou ke konci, ke smrti, jde tedy o celoživotní umírání, o umírající život. Ten může být buď vírou, že je o nás správně rozhodováno. Což způsobí přijetí konečnosti, nebo jde o víru milující a důvěrnou, která se rodí v pozadí protestu proti umírání. Ta nám pak dává odvalu nechat si brát.

*„Protože smrt nás zcela bere nám samým, protože je přechodem od bytí, které se stává, k bytí dovršenému, přechodem od svobody zadané jako úkol k dokonalému dovršení a současně okamžikem radikální bezmoci, když se sami sobě ztrácíme, protože jsme odcházející a ne přicházející a vidíme se mimo tuto zemi: vlivem toho všeho je dovršení pro nás zahaleno.“*⁷³ Toto určité tajemství smrti nám dává dvě možnosti uchopení situace, lze umírání chápat jako situaci spásitelné víry či smrtícího zoufalství.

Smrt je tajemstvím Božím a i v jisté temnotě a bázni, která nad ní visí, může člověk spatřovat začátek, začátek věčné smrti. Stejně tak se zde objevuje téma křesťanského evangelia o smrti, o příchodu Páně, který symbolizuje život a i přes to, že přichází ve smrti, smrt nezná.⁷⁴

Setkáváme se tak opět s tím, že je-li člověk smířen se smrtí, společenství s Hospodinem mu jeho utrpení ulehčuje. Má ovšem na výběr, spatřovat ve svém konci zoufalství nebo přijmout svou konečnost a danost. A to je místo, které si zaslouží naši pozornost.

Utrpení a umírání v bolesti je často spojováno s utrpením Ježíše na kříži, taková bolest je pak snesitelná, přijme – li umírající svou konečnost. Ovšem napadá mě zde na tomto místě, zda právě vědomá žádost na základě utrpení o smrt z milosti není právě projevem přijetí konečnosti svého lidství a tím naplněném svobody, o které mluví Rahner.

Ukázaly jsme si biblické kontury lidské důstojnosti a autonomie spolu s pojetím smrti v křesťanském kontextu. Vidíme tedy, že kontury těchto základních témat týkajících se našich dvou fenoménů lze v Bibli nalézt. Tudíž mluvíme o možnosti využití Bible coby pramene pro hovory o euthanasii a asistovaném suicidii. Nastínili jsme tedy kontury podtémat euthanasie a asistovaného suicidia a v následující kapitole se budeme věnovat výkladu biblických textů.

⁷³ Karl Rahner, *O křesťanském umírání* (online)

⁷⁴ Karl Rahner, *O křesťanském umírání* (online)

Pokusíme se pomocí tohoto výkladu ukázat, že témata asistovaného suicidia a euthanasie můžeme nalézt i zde. Na základě obecných faktů osvětlených v minulých kapitolách srovnáme události biblických textů s informacemi o euthanasii a asistovaném suicidiu čímž naznačíme biblické kontury a prameny těchto fenoménů.

4. Zmínky vyžádaného zabití v Bibli

4.1 Saul

1 *Pelištejci bojovali proti Izraeli. Izraelští muži před Pelištejci utíkali a padali pobiti v pohoří Gilbóa.*

2 *Pelištejci se pustili za Saulem a jeho syny. I pobili Pelištejci Saulovy syny Jónatana, Abínádaba a Malkišúu.*

3 *Pak zesílil boj proti Saulovi. Objevili ho lukostřelci a těžce ho postřelili.*

4 *Saul řekl svému zbrojnoši: „Vytas meč a probodni mě jím, než přijdou ti neobřezanci, aby mě neprobodli oni a nezneuctili.“ Zbrojnoš však nechtěl, velmi se bál. Saul tedy uchopil meč a nalehl na něj.*

5 *Když zbrojnoš viděl, že Saul zemřel, také on nalehl na svůj meč a zemřel s ním.*⁷⁵

Saulovu smrt nalezneme v první Samuelově knize v její poslední kapitole (31). K jeho smrti dochází v boji Izraele proti Pelištejcům. Saul v boji zraněn, bál se o zneuctění svého těla a proto žádal o smrt rukou svého zbrojnoše.

Zde tedy jasně vidíme příklad vyžádaného zabití. Saul ve strachu žádá o smrt. Je zraněn. A smrt, ukončení svého života žádá po druhé osobě. Smysl tohoto asistovaného zabití ovšem není v utrpení a bolesti, ale ve strachu z hanby a zneuctění jeho těla.

„Otázkou zůstává, zda tato sebevražda (srov. odlišné podání ve 2 Sam 1,10) je projevem svévole, s níž Saul rozhoduje o svém životě, nebo zda tak vykonává soud, který nad ním Hospodin vynesl; jeho smrt je na jedné straně vrcholem celoživotní osamělosti – izolace, do níž se sám uzavřel, na druhé straně umírá spolu se všemi svými bojovníky – konečně je s nimi v nejhlubším smyslu solidární“⁷⁶

⁷⁵ Bible (online)

⁷⁶ Exegeze vybraných starozákonních textů a teologie klíčových témat (online)

Akt Saula dle faktů uvedených v předchozích kapitolách můžeme považovat za jasné vyžádané zabití. Spíše než euthanasie se zde nabízí asistované suicidium. Saul umírá vlastní rukou, nicméně za pomoci druhé osoby.

Je zraněn a umírá, ze strachu z hanby, ze zneuctění jeho těla, žádá o smrt. Můžeme tak hovořit o vlastním morálním utrpení, navíc je zraněn těžce, můžeme tedy uvažovat částečně o bolesti. Saul coby král a Hospodinem pomazaný chce předejít zneuctění. Jeho zoufalství se projektuje do činu, který spáchá. Nalehne na meč svého zbrojnoše. Saul zůstává jako jeden z posledních živých svých vojáků. Zmíněná solidarita je tak na místě coby důvod žádosti o smrt.

Mluvíme zde o žádosti o zabití, o ukončení života ze strachu. Strach o zneuctění těla, o to, že by Saula zabili Pelištejci. Saul tak touží a žádá o kontrolu vlastního konce, vlastní smrti. Aplikujeme – li zde poznatky z minulých kapitol, je zde velmi zajímavé spojení tématu tělesnosti a Saula. Přijetí či odmítnutí konečnosti bytí člověka, je posledním projevem svobody, protože pak přichází ž jen okamžik, kdy o člověku rozhoduje Bůh. Ten je díky své bezmezné a bezpodmínečné lásce stále přítomen každému. Je přítomen vždy a všude. Tudíž uvažujeme tak, že i v utrpení bolesti i ve strachu, který Saul prožívá je Bůh přítomen.

Saul je se smrtí jaksi smířen, chce ale rozhodnout o formě jeho smrti, tato volba tak může být tedy brána jako poslední projev svobody. V podstatě přijímá svou tělesnost. Na druhé straně se ale odklání od daru Hospodina, život mu byl darován z jeho vůle, proto Hospodin má tak jediný právo jeho života ukončit.

Nicméně budeme-li se pohybovat v okleštěných a přímých hranicích našeho základního tématu. Tento příběh nám jasně ukazuje vyžádané zabití, nesoucí známky asistovaného suicidia.

4.2 Abímelek

⁵⁰Potom táhl Abímelek do Tebesu, oblehl jej a dobyl.

⁵¹Uprostřed města byla pevná věž, kam utekli všichni mužové a ženy i všichni občané města. Zavřeli za sebou a vystoupili na střechu věže.

⁵²Abímelek přišel až k věži a bojoval proti ní. Přiblížil se ke vchodu do věže, aby založil požár.

⁵³Vtom hodila nějaká žena Abímelekovi na hlavu mlýnský kámen a prorazila mu lebku.

⁵⁴Rychle zavolal svého zbrojnoše a poručil mu: „Vytas meč a usmrť mě, ať o mně neříkají: ‚Zabila ho žena!‘“ Mládenec jej tedy probodl a on zemřel.⁷⁷

Abímelekům skon nalezneme v knize Soudců v deváté kapitole. Stejně jako Saulův konec i konec Abímeleka přichází v bitvě.

I zde se setkáváme s jasnou žádostí o ukončení života rukou druhého člověka. Můžeme hovořit o vyžádaném zabití. „Vytas meč a usmrť mě, ať o mně neříkají: ‚Zabila ho žena!‘“⁷⁸

Abímelek je zraněn a umírá, ale také touží mít kontrolu nad svým koncem, nad svou smrtí. Opět se zde setkáváme se strachem ze způsobu konce a stejně tak patrně s určitým morálním utrpením.

I přes jisté podobnosti vyžádaného zabití Abímeleka se Saulem, zde vidíme veliký rozpor v podání žádosti. Abímelek dává jasný rozkaz. Nicméně vyžádané zabití je zde zřetelné. Lze zde uvažovat o důvodech vykonání této žádosti. Splnění rozkazu nemá se smrtí z milosti nic společného, lze tedy stále hovořit jen o zabití vyžádaném, nikoli o dobré smrti či smrti z milosti pro utrpení a bolest.

Abímelek tak tedy chce získat kontrolu nad způsobem své smrti, umírá, přijímá tedy v podstatě svou tělesnost a konečnost svého bytí, ale není s ní smířen.

⁷⁷ Bible (online)

⁷⁸ Bible (online)

Závěr

Práce na téma Euthanasie a asistované suicidium si stanovila za cíl přiblížit biblické nálezy pro pohled na euthanasii a asistované suicidium. Tedy snažila se najít souvislosti argumentace v diskuzích o euthanasii a asistovaném suicidii v kontextu Bible.

Po ujasnění základních pojmů, které úzce souvisí s touto problematikou, jsme se pokusili přiblížit i biblické kontury těchto pojmů.

Zjistili jsme, že pro jednotlivé body argumentace v našem tématu lze najít kontury/prameny/kořeny právě v Bibli. Lze dokonce tvrdit, že v hovorech o našem tématu, lze biblický kontext dokumentovat jak pro zastánce, tak pro odpůrce našich fenoménů.

Nebylo cílem práce hodnotit jednotlivé argumenty, ale najít jejich biblické kontury. Využili jsme především argumentů týkajících se lidské důstojnosti, autonomie a pro lepší orientaci a osvětlení tématu jsme se věnovali i tématu smrti a umírání.

Pro lidskou důstojnost v kontextu euthanasie a asistovaného suicidia jsme našli biblické kontury především co do problematiky Imago Dei a Imago Christi. Z pojetí člověka jakožto obrazu božího, jehož stvoření je důsledkem vůle Hospodina, pro nás vplynuly důsledky svobody a zodpovědnosti, které jsme přetransformovali k našemu tématu. Idea člověka stvořeného k obrazu božím vygradovala v novozákonní podobě Imago Christi, kdy Ježíš je pravdivým zobrazením Boha. Z obou témat pro nás vplynulo velmi podstatné téma přikázání lásky.

To nás s ohledem k euthanasii a asistovanému suicidii dovedlo k závěrům, které z biblického pohledu podporovali spíše paliativní péči a negativně se stavěli k našim dvěma fenoménům. V podstatě jsme mohli pozorovat, že židovsko-křesťanská tradice podporuje zarytě ochranu života spolu s péčí a doprovázením umírajících, která právě vyplývá z bezmezné a bezpodmínečné lásky Hospodina a je tak odpovědí k tomuto vztahu.

Částečně jsme nastínili i spojitost ochrany života vyplývající z témat Imago Dei, Imago Christi a přikázání lásky, vzhledem k Chartě práv umírajících a soudního přelíčení Pretty versus Spojené království.

Pro autonomii jsme využili biblického kontextu v souvislosti se zodpovědností, která nám jasně vplynula právě z ideji stvoření člověka k obrazu božím. Svobodu, kterou Hospodin dává člověku, jakožto svému stínu vrhajícímu na zemi, nese v odkazu uchopení Hospodina coby pastýře, jistou dávkou zodpovědnosti. Člověk jako správce má zodpovědnost jak za sebe, tak za své bližní. Téma zodpovědnosti jsme tak vzhledem k našemu tématu

přetransformovali do tématu péče o umírající, čímž jsme se opět vrátili k ochraně lidského života.

Hovořili jsme o přikázání „Nezabiješ“ s uvedením tématu Dekalogu, protože toto přikázání se coby biblický kontext vyžádaného zabití jasně nabízí. Specifikovali jsme ohraničení takového přikázání a díky tomu jsme měli možnost srovnání s ochranou života ve smyslu lidsko-právních dokumentů.

Ze všech témat v biblickém kontextu týkajících se asistovaného suicidia a euthanasie jsme se vždy dostávali k závěru ochrany života. V židovsko - křesťanské tradici je toto téma jasné a zřetelné.

Zmiňovali jsme i sociální postavení nemocných a umírajících v Bibli. K pojetí tématu smrti jsme pak využili text Karla Rahnera, který nám pomohl nastínit téma utrpení v umírání a podpořil zmíněná tématu vztahu Boha a člověka, jeho přítomnost v utrpení, srovnání utrpení Ježíše na kříži s utrpením a bolestí v umírání. Stejně tak odkryl možnost ulehčení utrpení přijetím tělesnosti člověka.

V závěru práce jsme zmínili dva konkrétní příběhy z Bible, které obsahují známky vyžádaného zabití. Hrubě jsme je okomentovali, pro dokreslení celého tématu.

Celkově můžeme zhodnotit, že pro mnohé diskuze k našemu tématu euthanasie a asistované suicidium můžeme najít mnohé kontury v Bibli. Pro nejzásadnější argumenty v diskuzích o našem tématu najdeme v Bibli oporu, kterou lze využít v obou táborech diskutujících. I přesto je v celém biblickém kontextu k danému tématu jasně znatelná linie ochrany života, která staví euthanasii a asistované suicidium do roviny nesouhlasu a částečně i slabosti v souvislosti s úlevou od utrpení ve víře a blízkosti Hospodina.

Pro naši práci zacílenou na zmapování biblických kontur je ovšem podstatné, že jsme kontext našli a v jednotlivých bodech i nastínili, posléze v závěru naznačili i konkrétně vyžádané zabití příkladem dvou biblických příběhů.

Seznam literatury:

1. ARIES, Philips. *Dějiny smrti*. Praha: Argo, 2000. 358 s. ISBN 80-7203-286-0
2. BROVINS, Joan N., OEHMKE, Thomas. *Vražda nebo milosrdenství?*. Praha: Brána. 1996. 181 s. ISBN 80-85946-45-9
3. EMANUEL, Linda L. *Regulating how we die*. Cambridge: Harvard University Press, 1998. 325 s. ISBN 0-674-66654-2
4. HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Thanatologie*. Praha: Galén, 2007. 244 s. ISBN 978-80-7262-471-3
5. KABELA, Miroslav. *Holandská současnost*. Brno: Barrister & Principal, 2001. 197 s. ISBN 80-85947-63-3
6. KLIMEŠ, Lumír. *Slovník cizích slov*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981. 790 s. ISBN 14-608-81
7. KUEBLER-Ross, Elizabeth. *Odpovědi na otázky o smrti a umírání*. Praha: Tvorba, 1995. 288 s. ISBN 80-85878-12-7
8. MASARYK, Tomáš Garrigue. *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. Praha: Masarykův ústav Akademie věd ČR, 2002. 221 s. ISBN 80-86495-13-2
9. MILFAIT, René. *Způsobilost stávat se bližním. Příkázání lásky*
10. MUNZAROVÁ, Marta. *Eutanazie nebo paliativní péče?*. Praha: Grada Publishing, 2005. 108 s. ISBN 80-247-1025-0
11. MUNZAROVÁ, Marta. *Proč Ne eutanazii aneb Být, či nebýt?*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008. 88s. ISBN 978-80-7195-258-9
12. MUNZAROVÁ, Marta. *Zdravotnická etika od A do Z*. Praha: Grada Publishing, 2005. 153 s. ISBN 80-247-1024-2
13. MONESTIER, Martin. *Dějiny sebevražd*. Praha: Dybbuk, 2003. 414 s. ISBN 80-903001-8-9
14. NULAND, Sherwin B. *Jak lidé umírají*. Praha: Knižní klub, 1996. 283 s. ISBN 80-7176-264-4

15. ONDOK, Josef Petr. *Bioetika*. Svitavy: Trinitas; Křesťanská akademie, 1999. 134 s. ISBN 80-86036-24-3
16. POLLARD, Brian. *Eutanazie ano či ne?*. Praha: Dita, 1996. 214 s. ISBN 80-85926-07-5

Internetové zdroje:

1. BARTKOVÁ, Štěpánka. *Eutanazie z hlediska etiky a teologie: Diplomová práce* (online) České Budějovice: Jihočeská Univerzita v Českých Budějovicích, 2010 (cit. 2012-04-09) dostupné z www: <https://wstag.jcu.cz/portal/prohlizeni/index.jsp>
2. *Bible* (online). b.m., b.n., cca 2011 (cit. 2012-04-20) Dostupné z www: <http://www.biblenet.cz/>
3. *Co je sebevražda?* (online). b.m., b.n., cca 2012 (cit. 2012-04-10) Dostupné z www: <http://www.sebevrazda.psychoweb.cz/>
4. Evropský soud pro lidská práva. *Pretty proti Spojenému království* (online). b.m., Judikatura Evropského soudu pro lidská práva, 2002 (cit. 2012-04-11) Dostupné z www: <http://www.pravnickeforum.cz/dokument/nahled-dokumentu/doc-d32514v41664p1-pretty-proti-spojenemu-kralovstvi/?query=+%24type%3D10>
5. *Exegeze vybraných starozákonních textů a teologických klíčových témat* (online). b.m., b.n. cca 2012 (cit. 2012-04-20) Dostupné z www: www.htfp Praha.ic.cz/.../Exegeze%20SZ%20textu%20a%20teologie%20klicovych%20temat.doc
6. *Charta práv umírajících* (online). b.m., b.n., cca 2009 (cit. 2012-03-25) Dostupné z www: <http://www.umirani.cz/charta-prav-umirajicich.html>
7. *Listina základních práv Evropské Unie* (online). b.m., b.n., cca 2010 (cit. 2012-03-25) Dostupné z www: <http://eur-lex.europa.eu/cs/treaties/dat/32007X1214/htm/C2007303CS.01000101.htm>
8. MALINOVÁ, Lucie. *Kulturně – antropologická studie prostředí smrti a umírání: Diplomová práce* (online). Hradec Králové: Univerzita v Hradci Králové, 2002 (cit. 2012-04-20) dostupné z www: <http://www.umirani.cz/res/data/006/000680.pdf>
9. MATOCHOVÁ, Soňa. *Otázka eutanazie z pohledu judikatury Evropského soudu pro lidská práva* (online). Brno: Ústavní soud ČR, 2006 (cit. 2012-04-15) Dostupné z www: <http://pravo.solen.cz/pdfs/pra/2006/02/01.pdf>
10. MILFAIT, René. *Biblické základy zákazu zabíjet. Rozvinutí přikázání Dekalogu jako příklad* (online). d.m., d.n. cca 2010 (cit. 2012-04-20) Dostupné z www: https://is.jabok.cz/auth/el/JA10/zima2011/T322/um/Biblicke_zaklady_zakazu_zabijet.pdf

11. MILFAIT, René. *Idea člověka stvořeného k obrazu a podobnosti Boha. Žido-křesťanská tradice* (online). d.m., d.n. cca 2010 (cit. 2012-04-18) Dostupné z www: https://is.jabok.cz/auth/el/JA10/zima2011/T322/um/Idea_cloveka_stvoreneho_kobrazu_a_podobenstvi_Boha.pdf
12. MILFAIT, René. *Lidská důstojnost. Nejvyšší morální princip a paradigma právního systému. Základ a cíl lidských práv* (online). d.m., d.n. cca 2010 (cit. 2012-04-18) Dostupné z www: https://is.jabok.cz/auth/el/JA10/zima2011/T322/um/Lidska_dustojnost_2011.pdf
13. MILFAIT, René. *Teologicko-etická interpretace Dekalogu* (online). d.m., d.n. cca 2010 (cit. 2012-04-18) Dostupné z www: https://is.jabok.cz/auth/el/JA10/zima2011/T322/um/Teologickoet_interpretace_dekalogu.pdf
14. NÁHLÍKOVÁ, Jana. *Eutanazie – správná volba?: Bakalářská práce* (online). Brno: Masarykova Universita, 2008 (cit. 2012-03-25) Dostupné z www: http://is.muni.cz/th/190352/pedf_b/bakalarka.pdf
15. RAHNER, Karl. *O křesťanském umírání* (online). b.m., b.n. cca 2010 (cit. 2012-04-20) Dostupné z www: <http://www.pastorace.cz/Tematicke-texty/O-krestanskem-umirani-Karl-Rahner.html>
16. ROHLENOVÁ, Alžběta. *Spirituální aspekty v paliativní péči o těžce nemocné a umírající dospělé pacienty: Absolventská práce* (online). Praha: VOŠ JABOK, 2010 (cit. 2012-04-11) Dostupné z www: http://is.jabok.cz/th/5251/jabok_v/Absolventska_prace.txt
17. *Smrt a posmrtný život* (online). b.m.,b.n. cca 2009 (cit. 2012-04-18) Dostupné z www: <http://www.vira.cz/Texty/Glosar/Smrt-posmrtny-zivot.html>
18. VOZÁB, Miroslav. *Eutanazie jako trestněprávní problém moderní společnosti: Diplomová práce* (online). Brno: Masarykova Universita, 2009/2010 (cit. 2012-04-09) Dostupné z www: http://is.muni.cz/th/189067/pravf_m/Eutanazie_jako_trestnepravni_problem_moder_ni_spolecnosti.pdf
19. *Všeobecná deklarace lidských práv* (online). b.m., b.n., cca 2011 (cit. 2012-04-10) Dostupné z www: <http://www.angelfire.com/journal/deklarace/>